

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Josef Dašek

Vliv britského panství na identitu obyvatel Hongkongu

„Influence of the British domination on the identity of the inhabitants of Hong Kong“

Praha, 2017

vedoucí práce: PhDr. Ondřej Slačálek, Ph.D.

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu své práce, panu PhDr. Ondřeji Slačálkovi, Ph.D., za jeho odborné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní práce poskytl. Stejně tak děkuji i všem ostatním, jejichž postřehy byly cenným přínosem pro moji práci. Závěrem bych rád poděkoval svým rodičům, bez nichž by se nikdy neuskutečnilo mé studium v Hongkongu, které mě inspirovalo k sepsání této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 10.7.2017

.....

Josef Dašek

Abstrakt a klíčová slova

Ve své bakalářské práci se zaměřuji na to, jaký vliv mělo britské panství na identitu obyvatel Hongkongu. V první části práce představuji teoretický rámec, který souvisí s vysvětlením pojmů jako identita, národ či nacionalismus. Druhá a třetí kapitola se dále zabývají britským kolonialismem a historickým vývojem Hongkongu pod britskou správou s důrazem na vývoj národní identity právě v Hongkongu. Hlavní část mé práce je pak zaměřena přímo na to, jak konkrétně se vliv Británie projevoval ve vztahu k národní identitě obyvatel Hongkongu. Nedílnou součástí mé práce je i vztah Hongkongu k pevninské (*mainland*) Číně.

Klíčová slova: Hongkong, Čína, identita, národ, Velká Británie

Abstract and key words

My Bachelor's thesis is focusing on the influence of the British domination on the identity of the inhabitants of Hong Kong. In the first part I present the theoretical framework in which I explain key terms such as identity, nation and nationalism. In the second and the third chapter I map British colonialism and the historical development of the Hong Kong's national identity under the British domination. The main part of my thesis focuses on how specifically the influence of British domination was expressed in relation to the national identity of the Hong Kong people. An integral part of my thesis is the relationship between Hong Kong and Mainland China.

Key words: Hong Kong, China, identity, nation, Great Britain

Obsah

Úvod.....	7
1 Identita a národ.....	10
1.1 Kolektivní identita.....	10
1.2 Nacionalismus.....	11
1.2.1 Národ.....	13
1.2.2 Národní identita.....	15
2 Britský kolonialismus.....	16
2.1 Kolonialismus a imperialismus.....	16
2.2 Britský způsob kolonizace.....	17
2.3 Kritika britského kolonialismu.....	19
3 Hongkong jako britská kolonie.....	23
3.1 Počátky obsazování Hongkongu.....	23
3.2 Konec císařství a občanská společnost v Hongkongu v období století smluv.....	25
3.3 Sjednocení Číny pod komunistickou nadvládou.....	27
3.4 Hongkong po druhé světové válce.....	28
4 Vliv britského panství na národní identitu obyvatel Hongkongu.....	31
4.1 Trh víc než národ.....	32
4.2 Lokalizace Hongkongu.....	34
4.2.1 Star Ferry Riots a výtržnosti v roce 1967.....	35
4.2.2 Sino-British Joint Declaration a Basic Law.....	37
4.2.3 Chris Patten a poslední pokusy o reformy v 90. letech.....	39
Závěr.....	41
Použité zdroje.....	44

Úvod

Letos uběhne dvacet let od chvíle, kdy byl Hongkong¹ navrácen zpět Číně, přesněji řečeno Čínské lidové republice (dále jen ČLR). Stalo se tak 1. července 1997.² Předtím měli Hongkong pod svojí koloniální správou Britové. Součástí britských královských kolonií byl celý region Hongkongu (situovaný na jihovýchodě Číně a skládající se z ostrova Hongkong, poloostrova Kowloon, oblasti Nových teritorií a přilehlých ostrovů a ostrůvků) déle než sto padesáti let.

Britové celý Hongkong ovládli roku 1898, avšak proces jeho dobývání začal o mnoho let dříve. Konkrétně už v první polovině 19. století při První opiové válce.³ Dobývání Hongkongu bylo součástí britské koloniální expanze v 19. století a v případě Hongkongu šlo o postupnou kolonizaci. Začala obsazením ostrova Hongkong (Hong Kong Island), pokračovala získáním jižní části poloostrova Kowloon a vyvrcholila pronájmem území Nových teritorií (New Territories) a severní části poloostrova Kowloon na 99 let.⁴ Ve druhé a třetí kapitole této práce rozebírám britskou kolonizaci Hongkongu podrobně a vysvětluji základní rysy britské imperiální politiky i britského koloniálního panství obecně.

Britské koloniální panství nastolené po roce 1898 formovalo Hongkong v mnoha ohledech (jazyk, náboženství, politická správa), nicméně já se soustředím na to, jak toto panství ovlivnilo národní identitu obyvatel Hongkongu. Právě národ a (kolektivní) identita se tedy stávají klíčovými pojmy, které rámuji moji práci. Teoretický rámec představuji v první kapitole a vycházím z prací Rogera Brubakera a Fredericka Coopera, Erica Hobsbawma, Ernesta Gellnera či Liah Greenfeldové a dalších. Specifičnost Hongkongu totiž podle mého názoru spočívá právě v nejednoznačnosti jeho národní identity. Tato nejednoznačnost je dána historickou zkušeností související s koloniálním panstvím Velké Británie a následným předáním Hongkongu zpět do rukou Číny. V případě Hongkongu jsme tak byly svědky dekolonizačního procesu bez následného vzniku nezávislého státu. Navíc více jak stoletá zkušenost Hongkongu se „západními vzory“ zde zanechala výrazné stopy, které se promítají do vnímání vlastní identity tamních obyvatel. Nynější obyvatelé Hongkongu se totiž vůči čínské

¹ Celý název regionu je *Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China* (HKSAR), pro účely své práce používám jen název Hongkong. (Basic Law, 1990, Chapter I: General Principles, Article 10)

² Chan, Ming K.: *Hong Kong: Colonial Legacy, Transformation, and Challenge*. 1996, s. 11.

³ Preston, Peter W.: *The Politics of China-Hong Kong Relations. Living with Distant Masters*. 2016, s. 31.

⁴ Yahuda, Michael: *Hong Kong's Future: Sino-British Negotiations, Perceptions, Organization and Political Culture*. 1993, s. 248.

národní příslušnosti (protože etnicky do ní jistě většinově patří) vymezují tím, že se identifikují jako Hongkongčané (*hèunggóngyàhn*).⁵

Směsice asijských, evropských a jiných vlivů dělají z Hongkongu velmi kontrastní a kosmopolitní místo.⁶ Vedle luxusních restaurací západního střihu tu najdeme tradiční asijské venkovní stánky, které jsou vyhledávané zejména místní komunitou; řada hinduistických a buddhistických chrámů je doplněna křesťanskými kostely; dále díky tomu, že je Hongkong světovým finančním centrem, zde sídlí nespočet světových značek; luxusní butiky jsou doplněny pouličními stánky, kde mohou turisté smlouvat o ceně; a v neposlední řadě jsou pro Hongkong signifikantní bilingvní názvy ulic či institucí. Hongkong je zároveň místem s dlouhou zkušeností s odlehlou správou, protože jak nynější čínská, se sídlem v Pekingu, tak minulá britská koloniální správa se sídlem v Londýně představují, respektive představovaly pro Hongkong vzdálené autority.⁷ Hongkong je také symbolem globalizace, a to zejména té ekonomické. Podle ukazatelů Světové banky je jedním z nejlepších míst pro podnikání⁸ (což vede některé akademiky k úvahám, že tmelícím prvkem v Hongkongu může být právě tržní ekonomika⁹).

Odlišnost Hongkongu od pevninské Číny (Mainland China) a vymezování se Hongkongčanů vůči obyvatelům pevninské Číny (*daaihluhkyàhn*; mainlander) mě tedy vede k úvahám, do jaké míry má na této odlišnosti podíl britská správa. Byla britská imperiální správa natolik spjata s tímto místem, že formovala národní identitu obyvatel tohoto regionu? Pokud ano, jak ji formovala? Mimo kulturní, ekonomické či náboženské rozdíly se totiž oproti pevninské Číně, Hongkong liší i svým do jisté míry liberálním prostředím,¹⁰ které je podle mého názoru dáno především zkušeností z doby, kdy byl Hongkong právě pod správou Velké Británie. Právě vlivu britské správy na identitu tamních obyvatel a odkazu této správy se věnuji v hlavní části své práce, ve čtvrté kapitole. Vycházet budu zejména z práce britského historika Johna Carrolla, politologa Petera W. Prestona i publikace „*Hong Kong, China: Learning to belong to a nation*“ od trojice autorů Gordona Mathewse, Erica Kit-wai Maa a Taie-lok Luie. Tato poslední práce velmi dobře reflektuje nejen přechod Hongkongu zpět pod čínskou vlajku,

⁵ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok: *Hong Kong, China: Learning to belong to a nation*. 2008, s. 11.

⁶ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 1-2.

⁷ Tamtéž, s. xiii.

⁸ The World Bank [on-line]: *Ease of doing business index: Hong Kong SAR, China*. 2016.

⁹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. xiv.

¹⁰ Televize či noviny nejsou státem cenzurovány, dlouhodobá přítomnost cizinců v Hongkongu je přijímána ochotněji než v Číně apod. (Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 12.)

historické vazby i vztahy s Velkou Británií, ale především přináší i zajímavé postřehy týkající se identity obyvatel regionu, které jsou založené na ekonomice či na principu světoobčanství.¹¹ Hlavní hypotézou mé práce, je fakt, že Velká Británie ovlivnila národní identitu obyvatel Hongkongu natolik, že pomohla k utvoření distinktivního národa Hongkongčanů, který se stal svébytnou jednotkou, byť s absentujícím vlastním národním státem.

¹¹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. xiv.

1 Identita a národ

Hlavním cílem mé práce je zjistit jaký vliv mělo britské panství na národní identitu obyvatel Hongkongu. Proto je nutné hned na začátku vysvětlit základní pojmy, se kterými pracuji. Pojmy jako kolektivní identita a národ jsou v mé práci úzce spjaty a jsou důležitou součástí mé závěrečné kapitoly, která se již zaměří na konkrétní vlivy Velké Británie v Hongkongu. Pro lepší přehlednost jsou jednotlivé pojmy rozděleny do podkapitol.

1.1 Kolektivní identita

Podle Rogerse Brubakera a Fredericka Coopera je identita pojem, který není jednoznačně definovatelný zejména z toho důvodu, že s sebou nese „*mnohoznačnost, a dokonce i břemeno teoretické rozporuplnosti.*“¹² I proto se tento pojem snaží zbavit určitých zavádějících a zmatečných konotací, které podle nich obsahuje. Identitu jako pojem rozdělují na větší počet méně spleťtých pojmů, např. na *identifikaci a kategorizaci* (identification and categorization¹³) či na *stejnost, spojitost, skupinovitost* (commonality, connectedness, groupness¹⁴). S ohledem na mnohoznačnost pojmu identita pak Brubaker s Cooperem varují před jeho politickou zneužitelností, kdy se politici snaží (a mnohdy i realizují) rozličné skupiny lidí unifikovat a zároveň je přesvědčit, že jsou odlišní vůči jiným lidem.¹⁵ Ve své práci hodlám pracovat s pojmem identita, vědom si jeho možné teoretické rozporuplnosti, nicméně se pokusím pojem kolektivní identity co nejlépe specifikovat, aby byl dobře srozumitelný a bylo jasné, co jím mám na mysli.

Zpočátku je nutné zmínit, že se ve své práci nehodlám zabývat identitou každého jednotlivce, tedy osobní identitou, ale zaměřím se na identitu kolektivní.¹⁶ Francesca Polletta a James M. Jasper ve svém textu definují kolektivní identitu jako „*kognitivní, morální a emociální spojení jednotlivce se širší komunitou, třídou, vyznáním nebo institucí.*“¹⁷ Podle Polletty s Jasperem je kolektivní identita „*vnímání sdíleného postavení nebo vztahu, který je spíše předpokládán nežli založený na přímé zkušenosti, a i když se svou definicí liší od osobní identity, tak ji částečně může formovat.*“¹⁸ Zároveň kolektivní identita vyjadřuje osobní pocit

¹² Brubaker, Rogers; Cooper, Frederick: *Beyond "Identity"*. 2000, s. 8.

¹³ Tamtéž, s. 14.

¹⁴ Tamtéž, s. 19.

¹⁵ Tamtéž, s. 1; 4-5.

¹⁶ Polletta, Francesca; Jasper, James M.: *Collective Identity and Social Movements*. 2001. Maier, Charles S.: „*Being there*“: *place, territory, and identity*. 2007.

¹⁷ Polletta, Francesca; Jasper, James M., 2001, s. 285.

¹⁸ Tamtéž, s. 285.

sounáležitosti a stejnosti¹⁹ v rámci určité společnosti či skupiny. Tato stejnost se projevuje „v soudržnosti, ve sdílených dispozicích a vědomí či v kolektivním jednání.“²⁰

Pokud bereme identitu za základní předpoklad „společenského bytí“,²¹ pak je považována za něco „domněle hlubokého, základního, trvalého či zásadního.“²² Kolektivní identity jsou vyjádřeny v kulturních pramenech jako jsou jména, symboly, verbální projevy či rituály, ale „ne všechny kulturní prameny vyjadřují kolektivní identity.“²³ Kolektivní identita vyjadřuje sdílenou společnou paměť nebo historickou zkušenost a zároveň implikuje existenci jiné skupiny, která působí ve vztahu k určité skupině zvnějšku (mimo danou skupinu) či souběžně s ní.²⁴ Skupinová identita (národní, etnická, náboženská, třídní apod.) se vymezuje vůči těm „vnějším“ či „souběžným“ vlivům vytyčením „hranic“ či podmínek spojených s povědomím o kvalitativních vlastnostech, které vymezují „nás“ od „nich“.²⁵

Nelze také zaměňovat kolektivní identitu za „zájem“, za kterým se skrývá racionální kalkul, či za ideologii, protože na rozdíl od těchto dvou pojmů mluvíme v rámci kolektivní identity o pozitivních pocitech vůči jiným členům skupiny.²⁶ Identita také „zdůrazňuje způsob, ve kterém akce – individuální či kolektivní – může být vedena partikularistickým sebe-chápáním spíše než povrchně univerzálním sebe-zájmem.“²⁷

Kolektivní identitou tedy mám na mysli sdílené hodnoty, paměť či historickou zkušenost, která se řídí určitým specifickým, partikulárním vnímáním sebe samé. Vymezuje se vůči těm „vnějším“ či „souběžným“ vlivům a vytváří distinkci „my“ a „oni“. Ve své práci se navíc zabývám specifickým typem kolektivní identity, tedy *národní identitou*. Pro to je však důležité nejdříve definovat pojmy jako nacionalismus či národ, které jsou příznačné zejména pro moderní dobu.

1.2 Nacionalismus

Nacionalismus je ideologií, která zdůrazňuje důležitost národa, národní identity.²⁸ Národ neexistuje přirozeně a proces utváření národů tedy obsahuje „umělý prvek, konstrukci a

¹⁹ Brubaker, Rogers; Cooper, Frederick, 2000, s. 7.

²⁰ Tamtéž, s. 7.

²¹ Tamtéž, s. 7.

²² Tamtéž, s. 7.

²³ Polletta, Francesca; Jasper, James M., 2001, s. 285.

²⁴ Maier, Charles S., 2007, s. 68.

²⁵ Tamtéž, s. 68.

²⁶ Polletta, Francesca; Jasper, James M., 2001, s. 285.

²⁷ Brubaker, Rogers; Cooper, Frederick, 2000, s. 6.

²⁸ Greenfeld, Liah: *Nationalism. Five Roads to Modernity*. 1993, s. 3.

sociální inženýrství.²⁹ Liah Greenfeldová ve svém díle „*Nationalism. Five Roads to Modernity*“ píše, že „specifičnost nacionalismu, která odlišuje národnost od jiných typů identity, tkví ve skutečnosti, že nacionalismus nachází zdroj individuální identity uvnitř ‚lidu‘, který je brán jako nositel suverenity, ústřední objekt loajality a základ kolektivní soudržnosti.“³⁰ Determinace nacionalismu pak vychází z konkrétního organizujícího principu, který jednotlivé prvky společnosti sjednocuje a dodává jim zvláštní význam.³¹

Hutchinson a Smith, vědomi si významnosti pojmu nacionalismus o něm píší jako o „jedné z nejmocnějších sil v moderním světě“³² a podle Greenfeldové představuje „specifickou perspektivu, ideu nebo styl přemýšlení.“³³ Hlavními třemi znaky nacionalismu jsou „autonomie, jednota, identita“, přičemž tyto znaky jsou také mnohdy hlavním cílem národních hnutí, ve kterých „lze nalézt jisté podoby mobilizace.“³⁴ Nacionalismus jakožto ideologie a diskurz v Severní Americe a Západní Evropě, začal být obecně přijímaným pojmem ve druhé polovině 18. století. Počátky nacionalismu jsou spojovány už s prvním dělením Polska (1775), s americkou *Deklarací nezávislosti* (1776), Fichteho *Řečmi k německému národu* (1807), ale nejvíce s počátkem druhé fáze Velké francouzské revoluce (1789 a 1792).³⁵

Další významný teoretik nacionalismu, Ernest Gellner, mluví o nacionalismu jako o „primárně politickém principu, který tvrdí, že politická a národní jednota by měly být shodné.“³⁶ Nacionalistický sentiment je podle něj „pocit vzteku vyvolaný porušením [politického] principu nebo naopak pocit uspokojení vyvolaný jeho naplněním.“³⁷ Tento nacionalistický sentiment je pak velmi citlivý zejména v případě, kdy „vládci politické jednotky patří k jiné národnosti, než jakou je ovládaná většina.“³⁸ To je právě případ „inkorporace národních teritorií do větších říší“,³⁹ a tedy případ Hongkongu. Nicméně jak uvidíme v dalších kapitolách, tak nacionalistický sentiment v Hongkongu nebyl příliš silný, a to i přesto, že Hongkong (bezprostředně) spravovala jen malá skupina Britů.

²⁹ Hobsbawm, Eric, J.: *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. 2000, s. 14.

³⁰ Greenfeld, Liah, 1993, s. 3.

³¹ Tamtéž, s. 7.

³² Hutchinson, John.; Smith, Anthony D.: *Introduction*. 1994, s. 3.

³³ Greenfeld, Liah, 1993, s. 3.

³⁴ Tamtéž, s. 5.

³⁵ Hutchinson, John.; Smith, Anthony D., 1994, s. 5.

³⁶ Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. 1983, s. 1.

³⁷ Tamtéž, s. 1.

³⁸ Tamtéž, s. 1.

³⁹ Tamtéž, s. 1.

Hutchinson se Smithem si také všimají spojitosti mezi imperialismem a nacionalismem, kdy píší, že „v západní Evropě se ke konci 19. století státní nacionalismus přetavil do imperialismu a kolonialismu.“⁴⁰ Anexe Britů, Francouzů, Holanďanů a Portugalců tak byly stejně tak „výsledkem mezistátních nacionalistických bojů“, jako ukázkou „touhy vykořisťovat trhy a exportovat kapitál.“⁴¹ Kolonizací dochází k potlačení národní suverenity ovládaného území a v případě Hongkongu i k narušení národní integrity s domovským územím (Čínou), protože se vyvíjel pod správou jiného státu. Stejně tak lze předpokládat vliv kolonialismu na kolektivní identitu obyvatel Hongkongu, jelikož kolektivní identita „může být konstruována nejdříve zvenčí.“⁴² Vývoj národních identit se tak stává mezinárodním procesem,⁴³ nicméně i přes vynucování identity ze strany vnějšího aktéra záleží na jisté míře přijetí od těch, kterým je vnucována.⁴⁴

1.2.1 Národ

Modernost je základní vlastností národa i všeho s ním spojeného.⁴⁵ Podle historika Erica Hobsbawma, který je k užívání pojmu národ dosti kritický, nelze nalézt uspokojivá objektivní ani subjektivní kritéria pro definici pojmu národ.⁴⁶ Jednoduše proto, že podle něj není možné redukovat národ či národnost na jeden rozměr, ať už politický, kulturní nebo jiný.⁴⁷ Hobsbawm nepovažuje národ za „neměnnou sociální entitu“⁴⁸ a má podle něj smysl o něm mluvit pouze tehdy pokud „se spojuje s určitým druhem moderního teritoriálního státu – ‚národním státem‘.“⁴⁹ V případě Hongkongu nelze mluvit o ‚národním státu‘, jelikož je součástí Číny. I přesto se však domnívám, že obyvatelé Hongkongu tvoří specifickou sociální entitu s vlastní národní identitou.

I z toho důvodu jsem se rozhodl pro účely své práce využít spíše Gellnerovy definice národa. Gellner je stejně jako Hobsbawm kritický k pojetí národa a Hobsbawm z Gellnera do značné míry čerpá, nicméně Gellner nespojuje národ výhradně s teritoriálním státem. Podle něj jsou „národy, stejně jako státy, eventualitou, a nikoliv univerzální nezbytností,“⁵⁰ a, co je

⁴⁰ Hutchinson, John.; Smith, Anthony D., 1994, s. 8.

⁴¹ Tamtéž, s. 8.

⁴² Polletta, Francesca; Jasper, James M., 2001, s. 285.

⁴³ Greenfeld, Liah, 1993, s. 14.

⁴⁴ Polletta, Francesca; Jasper, James M., 2001, s. 285. Greenfeld, Liah, 1993, s. 14.

⁴⁵ Hobsbawm, Eric, J., 2000, s. 19.

⁴⁶ Tamtéž, s. 13.

⁴⁷ Tamtéž, s. 13.

⁴⁸ Tamtéž, s. 14.

⁴⁹ Tamtéž, s. 14.

⁵⁰ Gellner, Ernest, 1983, s. 6.

důležité, národy a státy nejsou „stejnou eventualitou.“⁵¹ S tím souvisí fakt, že je to nacionalismus, který tvrdí, že „[stát a národ] byly pro sebe předurčeny; že jeden bez druhého nejsou kompletní a znamenají tragédii.“⁵² Gellner však podotýká, že i když „stát se určitě objevil bez pomoci národa,“⁵³ tak „některé národy se s jistotou objevily bez souhlasu jejich vlastního státu.“⁵⁴ Neznamená to tedy, že by národ byl bezpodmínečně spjatý s teritoriálním státem.

Hobsbawma a Gellnera ještě doplním o třetího významného teoretika, Benedicta Andersona, který definuje národ jako „domnělou politickou komunitu – a domnělou jak ve své omezené podstatě, tak ve své suverenitě.“⁵⁵ Domnělá je proto, že ani v tom nejmenším národě „nebudu znát většinu jeho členů, nepotkám je nebo o nich dokonce ani neuslyším.“⁵⁶ Na rozdíl od Gellnera se pak Anderson domnívá, že veškerá společenství možná vyjma těch prehistorických, které se zakládaly na „face-to-face“ kontaktu, jsou domnělá.⁵⁷

Hobsbawmovo pojetí národa či nacionalismu, spolu s Gellnerovým či Andersonovým, bylo britským profesorem Adrianem Hastingsem označeno jako moderní pojetí, které je zpochybňováno historiky středověku a dalšími.⁵⁸ Hastings tedy proti nim staví hlubší historický výklad. Podle něj národ není výmyslem společnosti 18. století, ale jeho kořeny jsou starší. Národ je podle něj rozpačtějším pojmem než etnická příslušnost, skládá se z vícero etnik a nárokuje si právo na politickou identitu a autonomii.⁵⁹ Hastingsova definice zahrnuje také náboženství jakožto podle něj důležitý prvek při ustavování národa⁶⁰ a považuje prakticky za nemožné analyzovat pojem národ bez přihlídnutí k Bibli.⁶¹

Jak jsem zmiňoval v předchozích řádcích, tak ve své práci nakonec vycházím z Gellnerova moderního pojetí pojmu národ, který tak v kontrastu se středověkým pojetím přestává být něčím abstraktním, daným od boha, ale je spíše konstrukcí⁶² a také přestává být univerzálním konceptem, ale je spíše partikulární. Národem je tedy určitý typ kolektivní identity, ve které „lidé sdílí stejnou kulturu, kdy kultura znamená systém idejí a symbolů a

⁵¹ Gellner, Ernest, 1983, s. 6.

⁵² Tamtéž, s. 6.

⁵³ Tamtéž, s. 6.

⁵⁴ Tamtéž, s. 6.

⁵⁵ Anderson, Benedict: *Imagined Communities*. 2006, s. 6.

⁵⁶ Tamtéž, s. 6.

⁵⁷ Tamtéž, s. 6.

⁵⁸ Hastings, Adrian: *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism*. 1997, s. 2.

⁵⁹ Tamtéž, s. 3.

⁶⁰ Tamtéž, s. 4.

⁶¹ Tamtéž, s. 12.

⁶² Gellner, Ernest, 1983, s. 48-49.

asociací a způsobů chování a komunikace.“⁶³ V pojmu národ se snoubí prvky loajality, přesvědčení či uznání, kdy členové jednoho národa vůči sobě „pevně uznávají určitá vzájemná práva a povinnosti na základě své sdílené sounáležitosti.“⁶⁴

1.2.2 Národní identita

S tím, jak se evropské mocnosti následně stahovaly ze svých zámořských kolonií a s procesem dekolonizace, souvisí snahy o národní sebeurčení, kdy nově utvořené státy hledají svou národní identitu.⁶⁵ Tato identita se, v moderním slova smyslu, odvozuje od členství v „lidu“, jehož základní charakteristikou je, že se definuje jako národ.⁶⁶

Obyvatelé nově vzniklých států jsou pak podle Clifforda Gertze hnáni dvěma motivy. Tím prvním je „*touha po tom být uznán jakožto zodpovědný aktér, na jehož činech a názorech záleží,*“ a tím druhým motivem je „*touha vytvořit efektivní, dynamický a moderní stát.*“⁶⁷ S tím prvním motivem souvisí i hledání vlastní identity a požadavek na veřejné uznání důležitosti této identity – snaha najít své místo ve světě.

Specifičností Hongkongu v tomto směru je, že z něj po roce 1997 nevznikl autonomní stát. To však neznamená, že by zde neexistovaly nacionalistické tendence a snahy o vytvoření autonomního státu s vlastní samosprávou. A především, jak jsem psal v podkapitole k národu, to neznamená, že by obyvatelé Hongkongu nehledali vlastní kolektivní identitu nebo jí případně nedisponovali. Téma národní identity Hongkongu je poměrně aktuální a byly s ní úzce spjaty nedávné prodemokratické protesty (požadující mj. všeobecné volební právo v souvislosti s volbou vrchního představitele exekutivní moci (*chief executive*)⁶⁸), které v této autonomní oblasti Číny proběhly (tzv. *Umbrella movement*).⁶⁹ Analýza konkrétních oblastí, skrze které Britové podle mého názoru ovlivňovali národní identitu obyvatel Hongkongu je obsahem čtvrté kapitoly této práce. V následující kapitole však nejprve přiblížím (obecnější) historii britského kolonialismu a následně konkrétně britskou koloniální správu Hongkongu.

⁶³ Gellner, Ernest, 1983, s. 7.

⁶⁴ Tamtéž, s. 7.

⁶⁵ Mayall, James: *Irredentist and Secessionist Challenges*. 1994, s. 269-270.

⁶⁶ Greenfeld, Liah, 1993, s. 7.

⁶⁷ Gertz, Clifford: *Primordial and Civic Ties*. 1994, s. 30.

⁶⁸ Preston, Peter W., 2016, s. 140.

⁶⁹ Šebeňa, Martin: *Obzretie sa za hnutím Occupy Central*. 2015, s. 3-4.

2 Britský kolonialismus

Britské impérium vznikalo po etapách. Od pirátského rejdařství, pro které byla charakteristická touha nalézt vlastní Eldorado a vytvořit protestanskou imperiální říši (jakožto protiváhu ke katolickým říším Španělska a Portugalska),⁷⁰ přes budování Londýna, jakožto evropského centra obchodu se zámořskými komoditami (cukrem, čajem, kávou, látkami či tabákem),⁷¹ až po upevnování vlivu spojenectvím s Nizozemci⁷² a porážkou Francouzů.⁷³ Británie pak své koloniální impérium upevňovala zejména v 18. a 19. století.⁷⁴ Britské impérium dorostlo takové velikosti, že v jednu dobu ovládalo asi čtvrtinu světové populace a zabíralo zhruba čtvrtinu zeměkoule.⁷⁵

V následující kapitole se pokusím vylíčit britský kolonialismus se všemi jeho specifickými rysy. Pro lepší představu nastíním způsob britské kolonizace a v rámci toho představím i kritiku britského imperialismu, potažmo kolonialismu. Pro lepší orientaci hned na počátku vysvětluji rozdíl mezi kolonialismem a imperialismem.

2.1 Kolonialismus a imperialismus

Kolonialismus a imperialismus zásadním způsobem formovaly dnešní svět: „*Koloniální a imperiální vztahy ovlivnily politické hranice, kulturní zvyky a globální ekonomické sítě.*“⁷⁶ Imperialismus je komplexním pojmem, jenž je úzce spjatý s koloniální expanzí, ochranou ekonomických zájmů či zabezpečením strategických pozic dané země. Imperialismus je procesem, jenž vyjadřuje nerovné postavení mezi určitými státy či národy. Souvisí s ním implikace imperiální politiky, která je „*vnímána jako cílená snaha hegemonu rozšířit působení svých institucí na území, spadající za jeho původní jurisdikci.*“⁷⁷

Británie se zejména ve viktoriánském období 19. století propracovala do pozice aktéra dominujícího mezinárodnímu systému. K tomu Británii dopomohla především kontrola mezinárodního obchodu a námořní dopravy.⁷⁸ Skrze tuto kontrolu začala Británie postupně budovat imperiální panství se svými koloniemi. Samotný kolonialismus se vyznačuje rozšiřováním suverenity kolonizátorem (Velkou Británií) na úkor kolonizovaného

⁷⁰ Ferguson, Niall: *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 2016, s. 34-42.

⁷¹ Tamtéž, s. 45.

⁷² Tamtéž, s. 46-54.

⁷³ Tamtéž, s. 64.

⁷⁴ Preston, Peter W., 2016, s. 29.

⁷⁵ Ferguson, Niall, 2016, s. 15. Wasson, Ellis: *Dějiny moderní Británie*. 2010, s. 195-197.

⁷⁶ Gilmartin, Mary: *Colonialism/Imperialism*. 2009, s. 115.

⁷⁷ Střítecký, Vít: *Imperialismus*. 2009, s. 99.

⁷⁸ Wasson, Ellis, 2010, s. 193.

(Hongkongu). Potlačení této suverenity a absolutní kontrolou nad politickými, administrativními či ekonomickými procesy⁷⁹ se kolonizátor dostává do pozice toho, kdo do značné míry ovlivňuje, potažmo přímo formuje, historickou zkušenost obyvatel kolonizovaného území.

2.2 Britský způsob kolonizace

Zámořské kolonie byly díky západním kolonizátorům v mnoha směrech vystaveny modernizaci, která s sebou nesla zavádění „státu“, „demokracie“ či „kapitalismu.“⁸⁰ V případě Británie je tento fakt nejviditelnější při budování britských osadnických kolonií, kdy byl způsob vývoje ovládaného území spolu s místní kulturou pro osadníky sekundární.⁸¹ S rozšířením britské národní suverenity na úkor jiného národa tedy souviselo i šíření jejích charakteristických rysů. Mezi ty nejdůležitější podle Fergusona patřily:

1. *„angličtina*
2. *anglické formy držení půdy*
3. *skotské a anglické bankovníctví*
4. *precedentní právo*⁸²
5. *protestantismus*
6. *týmové sporty*
7. *omezená role státu či pojetí státu jako „nočního hlídače“*
8. *zastupitelská shromáždění*
9. *idea svobody (spojená s volným obchodem, zasazením se o zrušení otroctví, svobodou pracovat apod.).*⁸³

Rozšiřování britské suverenity na úkor jiných států bylo umožněno i soukromým kapitálem, který je důležitou součástí koloniální expanze, protože nejen, že financoval jednotlivé zámořské cesty, ale do jisté míry v mnoha případech i přebíral zodpovědnost za

⁷⁹ Střítecký, Vít: *Kolonialismus*. 2009, s. 120.

⁸⁰ Bernhard, Michael; Reenock, Christopher and Nordstrom, Timothy: *The Legacy of Western Overseas Colonialism on Democratic Survival*. 2004, s. 227.

⁸¹ Tamtéž, s. 227.

⁸² Pozměněný český překlad Fergusonovy knihy. Místo termínu „obecné právo“ používám pojem „precedentní právo“. V originálním díle „*Empire: How Britain Made the Modern World*“ totiž Ferguson na straně xxiii. píše o „*The Common Law*“, pro které se podle mého názoru více hodí právě překlad „precedentní právo“.

⁸³ Ferguson, Niall, 2016, s. 25. Hilbertová, Denisa: „*Čajové dědictví*“. 2015, s. 88.

úspěch či neúspěch dané plavby.⁸⁴ Britský imperialismus byl v tomto směru některými badateli označován za imperialismus volného trhu.⁸⁵

Obchodní monopoly jako např. Východoindická společnost v případě Británie získaly značný vliv i bohatství, které kolonialismus přinášel.⁸⁶ Podle historika Nialla Fergusona bylo působení britského impéria po značnou dobu svého trvání pozitivní, kdy nastolovalo tržní hospodářství, právní stát, poměrně nezkorumpovanou vládu a dbalo na ochranu investorů.⁸⁷ „*Přesto se impérium v 19. století nepochybně zasazovalo o volný obchod, volný pohyb kapitálu a se zrušením otroctví i o svobodnou práci. Vynaložilo obrovské sumy peněz na rozvoj globální sítě moderních komunikací. Rozšířilo a posílilo právní stát v rozlehlých oblastech zeměkoule. Třebaže bojovalo v mnoha malých válkách, dokázalo udržet globální mír v rozsahu, který předtím ani potom neměl obdoby.*“⁸⁸

Dále Britové ve svých koloniích budovali infrastrukturu i panoramata jednotlivých měst (např. Sydney či Filadelfii), stavěli železnice, položili telegrafní kabel přes oceán a celkově přispívali k rysům moderního státu tak, jak jej známe dnes.⁸⁹ Britům opravdu nelze upřít modernizaci Hongkongu (před jejich příchodem byl odlehlým koutem, a pro tehdy vládnoucí dynastii Čching nepříliš atraktivním pobřežním regionem,⁹⁰ podobně na tom byl i Tchaj-wan⁹¹). Navíc jako důkaz pozitivního působení britské správy zmiňuje Ferguson pro kontrast daleko horší alternativy té doby, jakými byla německá a japonská říše, případně, v oblasti ekonomiky, ruské a čínské modely.⁹²

Ferguson pak vyzdvihuje zmiňovanou ideu svobody, jakožto „*příznačný rys impéria,*“⁹³ protože tím britské impérium odlišuje od jiných evropských koloniálních panství. Británie byla v tomto směru ojedinělá i díky tomu, že kdykoliv se Britové začali chovat despoticky, ozvala se v britské společnosti kritika.⁹⁴ Dokonce se v ní našli zastánci rovnosti v rámci zemí (týkalo se to dominií⁹⁵), které spadaly pod britskou koloniální správu. Mezi nejhlasitější protagonisty principu rovnosti patřil Leopold Stennett Amery, který byl součástí

⁸⁴ Ferguson, Niall, 2016, s. 94

⁸⁵ Gallagher, John; Robinson, Ronald: *The Imperialism of Free Trade*. 1953.

⁸⁶ Střítecký, Vít: *Kolonialismus*, 2009, s. 121.

⁸⁷ Ferguson, Niall, 2016, s. 23.

⁸⁸ Tamtéž, s. 381.

⁸⁹ Tamtéž, s. 24.

⁹⁰ Preston, Peter W., 2016, s. 29.

⁹¹ Hilbertová, Denisa, 2015, s. 78.

⁹² Ferguson, Niall, 2016, s. 381-382.

⁹³ Tamtéž, s. 25.

⁹⁴ Tamtéž, s. 25.

⁹⁵ Samosprávné celky spadající pod britské impérium.

vlivného hnutí za imperiální unii⁹⁶ a prosazoval, aby britská vláda „začala pohlížet na samosprávné celky jako na rovnocenné partnery a aby drobnými ústupky v oblasti zahraniční politiky čelila posilování tamních separatistických tendencí.“⁹⁷ Jinými slovy předpokládal, že zrovnoprávnění samosprávných dominií by vedlo k větší stabilitě imperiální říše. Jeho snahy vedly k reformování *Colonial Office*, ministerstva, které mělo britské kolonie na starosti a vedlo ke vzniku „*ministerstva pro dominiální záležitosti*“ v polovině dvacátých let dvacátého století.⁹⁸

Na druhou stranu je nutné zmínit i negativní rysy britské koloniální správy (viz úvod další podkapitoly), které byly spojeny s britskou koloniální správou. Kritiky Fergusonovy (převážně) pozitivní interpretace britské koloniální správy spolu s obecnou kritikou britského kolonialismu, respektive imperialismu jsou obsahem následující podkapitoly.

2.3 Kritika britského kolonialismu

Étos britského impéria prostupoval i samotnými Brity, kteří nepochybovali o jeho důležitosti, a to do takové míry, že si někteří neuvědomovali jeho stinné stránky. Britské impérium se totiž i přes určité pozitivní rysy chovalo nemilosrdně (např. při Búrských válkách v roce 1899 v Jižní Africe),⁹⁹ mnohdy i lhostejně (např. při řádění hladomoru v Indii v 70. letech),¹⁰⁰ provozovalo otroctví (byť ho jako jedna z prvních zemí zakázalo – roku 1807 po nátlaku odpůrců otroctví bylo obchodování s otroky zrušeno¹⁰¹), devastovalo přírodní zdroje, znevažovalo místní tradice,¹⁰² pohrdalo místními obyvateli (objevovaly se prvky šovinismu a rasismu, např. při apartheidu v Jižní Africe)¹⁰³ či provádělo masivní deportace trestanců, mezi kterými byli i političtí vězni.¹⁰⁴ Faktem také je, že emigrace z Velké Británie nebyla vždy dobrovolná.¹⁰⁵ Kritika imperialismu, potažmo kolonialismu v obecné rovině akcentovala tyto negativní důsledky jak pro ovládající, tak pro ovládané.

Antiimperialistické teorie formulují na jedné straně marxisté, pro které představuje imperiální vláda vykořisťovatele, již těžší z práce ovládaných ve snaze maximalizovat

⁹⁶ Valkoun, Jaroslav: *Leopold Amery a cesta ke vzniku britského ministerstva pro dominiální záležitosti*. 2015, s. 90.

⁹⁷ Tamtéž, s. 91.

⁹⁸ Tamtéž, s. 103.

⁹⁹ Matthew, H. C. G.: *Věk liberalismu (1851-1914)*. 2010, s. 444.

¹⁰⁰ Ferguson, Niall, 2016, s. 23. Wasson, Ellis, 2010, s. 202.

¹⁰¹ Ferguson, Niall, 2016, s. 148-149.

¹⁰² Tamtéž, s. 19-20, 58.

¹⁰³ Preston, Peter W., 2016, s. 33. Ferguson, Niall, 2016, s. 23.

¹⁰⁴ Ferguson, Niall, 2016, s. 132. Wasson, Ellis, 2010, s. 203.

¹⁰⁵ Ferguson, Niall, 2016, s. 25.

nadhodnotu. Na druhé straně formulují antiimperialistické teze i liberálové, kteří argumentují přílišným ekonomickým zatížením, které představuje správa imperiálního panství, nebo tím, že imperialismus pokrývá tržní síly.¹⁰⁶

Jedním z nejhlásitějších kritiků britského kolonialismu, respektive celé politiky imperialismu, byl John Atkinson Hobson (1858-1940). Tento britský ekonom svoji kritiku formuloval před více než sto lety v díle *Studie imperialismu* (1902). Můžeme říci, že s Fergusonem by jeho pohled na pozitivní přínos kolonialismu, respektive šíření modernity nesdílel. Naopak za imperialismem vidí nebezpečí pro civilizaci a kritizuje jeho intence, kterými jsou „*hlad po území a boj o trhy*.“¹⁰⁷ Zároveň je pojem imperialismu úzce spjatý s nacionalismem a kolonialismem. Hobson vidí rozdíl mezi kolonialismem a imperialismem v tom, že s imperialismem se ovládané území kontroluje ustavením úzké vládnoucí skupiny z řad imperialistů (či z řad místních obyvatel), která drží politickou a ekonomickou moc nad domovskou většinou.¹⁰⁸ Nejde tak o kolonizování ve smyslu rozšiřování národní suverenity skrze migraci obyvatel z koloniálního panství.¹⁰⁹

Za britským působením v Číně se podle Hobsona skrývaly čistě ekonomické zájmy. Tyto zájmy byly na Číně, jež v té době praktikovala politiku izolace, vynucovány pod hrozbou většího násilí.¹¹⁰ Čína byla velkým lákadlem pro „*západní obchodníky*“,“¹¹¹ kteří měli díky početnému obyvatelstvu k dispozici levnou a schopnou pracovní sílu, navyklou na nízký komfort, a pro něž představovala tato východoasijská velmoc „*zářivé vyhlídky pro výdělečné vykořisťování*.“¹¹² Esence imperialismu podle Hobsona tkví v rozvíjení trhů pro investice západního kapitálu (nikoliv pro obchodování), dále ve využívání nadprůměrných ekonomik levné zahraniční výroby k nahrazení průmyslu vlastního národa, a konečně v udržování politické a ekonomické dominance jedné třídy.¹¹³ Britský, potažmo evropský způsob násilné nadvlády v Asii, který je poháněn neustálou kapitalistickou touhou po větší ekonomické expanzi a víceméně odmítá přijmout východní moudrost a zkušenost, je výsledkem pošetilého a špatného imperialismu. Parcelace půdy mezi západní mocnosti (a Rusko či Japonsko) povede podle Hobsona k rozvracení samosprávy v Číně, která je odlišná od západního pojetí a nikdy

¹⁰⁶ Ferguson, Niall, 2016, s. 21.

¹⁰⁷ Hobson, John Atkinson: *Imperialism, A Study*. 1902/2006, Introductory: Nationalism and Imperialism, s. 7.

¹⁰⁸ Hobson, John Atkinson, 1902/2006, Introductory: Nationalism and Imperialism, s. 3.

¹⁰⁹ Hobson, John Atkinson, 1902/2006, Introductory: Nationalism and Imperialism, s. 3.

¹¹⁰ Hobson, John Atkinson, 1902/2006, Part II., Chapter IV.: Imperialism in Asia (Section III.), s. 13.

¹¹¹ Hobson, John Atkinson, 1902/2006, Part II., Chapter IV.: Imperialism in Asia (Section III.), s. 13.

¹¹² Hobson, John Atkinson, 1902/2006, Part II., Chapter IV.: Imperialism in Asia (Section III.), s. 13.

¹¹³ Hobson, John Atkinson, 1902/2006, Part II., Chapter IV.: Imperialism in Asia (Section IV.), s. 18.

nebyla jednotným impériem, ale spíše „*velkým hnízdem malých, svobodných vesnických komun*“¹¹⁴. Hobson dále píše, že přítomnost západních národů povede k nabourání klasického modelu rodiny a tradic (kterými opovrhují).¹¹⁵ To vše bude mít podle Hobsona za následek zničení základů čínského národního pořádku.¹¹⁶

I přesto, že Hobsonova kritika britské expanzivní politiky je stará již více než sto let, obsahuje zajímavé teze a je v mnoha směrech pravdivá. Dá se tedy předpokládat, že by Hobson s Fergusonovými tvrzeními týkající pozitivního přínosu kolonialismu a šíření modernity zřejmě nesouhlasil. Kdo s Fergusonem určitě nesdílí jeho interpretaci britského kolonialismu je současný indický politický esejista Pankaj Mishra, který označuje Fergusona za „*neoimperialistu*“¹¹⁷ a některé jeho myšlenky přirovnává k historikovi Lothropu Stoddardovi, který byl zastáncem nadřazenosti bílé rasy a členem Ku-klux-klanu.¹¹⁸ Mishra Fergusona kritizuje za to, že jeho díla neodráží dostatečně východní myslitele, až na pár výjimek, které však dostávají zanedbatelný prostor, a patří tak spíše do kategorie „*bělošské historie*.“¹¹⁹ Tím Ferguson podle Mishry přehlíží některé důvody toho, proč Britové modernizovali ovládaná území a s odkazem na muslimského nacionalistu Džamáluddína Afgháního naznačuje, že za tím byl spíše úmysl usnadnit si obchodní cesty a vytěžit tak z ovládaných území co nejvíce.¹²⁰

Výhrady k Fergusonovu sdělení má i britská historička Linda Colleyová. Podle ní je ošemetné hodnotit působení Britského impéria černobíle, podle toho, zda bylo dobré či špatné. Přičemž Ferguson právě takto ve své knize britské impérium bilancuje. Colleyová v tomto směru zmiňuje problém s tím, jaká kritéria by se měla zvolit při takovém bilancování. Fergusonovi také vytýká přílišnou koncentraci na viktoriánské (a novější) období, které dostává prostor na úkor dřívějších, kontroverznějších období, kdy Britové vybili původní Američany (Ferguson tento fakt v knize zmiňuje, nicméně mu nevěnuje tolik prostoru jako jiným událostem).¹²¹

Za diskutabilní označuje některé Fergusonem oslavované přínosy i historik Ming Chan. Ten naznačuje, že konkrétně v Hongkongu byla britská správa poznamenána „*nedostatkem*

¹¹⁴ Hobson, John Atkinson (1902), Part II., Chapter IV.: Imperialism in Asia (Section IV.), s. 18.

¹¹⁵ Hobson, John Atkinson (1902), Part II., Chapter IV.: Imperialism in Asia (Section IV.), s. 18-20.

¹¹⁶ Hobson, John Atkinson (1902), Part II., Chapter IV.: Imperialism in Asia (Section IV.), s. 20.

¹¹⁷ Mishra, Pankaj: *Watch this man*. 2011.

¹¹⁸ Mishra, Pankaj, 2011.

¹¹⁹ Mishra, Pankaj, 2011.

¹²⁰ Mishra, Pankaj, 2011.

¹²¹ Colley, Linda: *Into the belly of the beast*. 2003.

legitimity od široké veřejnosti“¹²² a vyčítá jí, že její „*ozdravné snahy*“¹²³ týkající se reform, které by vedly k demokratizaci Hongkongu, přišly pozdě. Celkově však britskou správu hodnotí spíše ambivalentně, jako „*určitě ne nejlepší, ačkoliv zdaleka ne nejhorší*,“¹²⁴ kdy finální období britské koloniální správy „*bylo přijímáno, jako celkem pozitivní*,“¹²⁵ zatímco „*dřívější léta byla plná diskriminace, nezodpovědného nebo dokonce protiprávního dění, zaujatosti a nadřování*.“¹²⁶ S tím souvisí obecný problém kolonialismu, kdy ti, kteří mu byli vystaveni, kritizují aroganci ovládajících.¹²⁷ Ovládající elity se cítily mnohdy vzdálené původním obyvatelům. A to nemluvíme jen o cizích elitách, ale i o těch místních, kterým se dostalo západního vzdělání, čímž získaly pocit nadřazenosti.¹²⁸ Arogance kolonialismu nabývá mnoha forem, přičemž všechny tyto formy mají do jisté míry ospravedlnit právo kolonizátora. Nejzákladnější formou arogance je princip práva silnějšího, práva na ovládnutí. Sofistikovanější verze tkví ve víře, že určitá rasa či kultura je nadřazena jiné, v tomto směru Rupert Emerson podotýká, že „*základními principy kolonialismu posledního století byly posvátnost křesťanství a evidentní nadřazenost bílého člověka*.“¹²⁹

Kritika imperialismu, respektive kolonialismu tedy tkví v tom, že kolonialismem byly narušovány ekonomické, politické, ale i sociální vazby a mnohdy násilím byly vnucovány západní, moderní systémy, které toto narušování posilovaly. Zároveň jím bylo rozvráceno územní uspořádání jednotlivých států a byly nastaveny jednostranně výhodné podmínky pro západní mocnosti. Tomu, jak se kolonialismus prosazoval přímo v Hongkongu, se věnuje následující kapitola.

¹²² Chan, Ming K.: *The Legacy of the British Administration of Hong Kong: A View from Hong Kong*. 1997, s. 580.

¹²³ Tamtéž, s. 580.

¹²⁴ Tamtéž, s. 579.

¹²⁵ Tamtéž, s. 579.

¹²⁶ Tamtéž, s. 579.

¹²⁷ Emerson, Rupert: *Colonialism*. 1969, s. 12.

¹²⁸ Tamtéž, s. 12.

¹²⁹ Tamtéž, s. 13.

3 Hongkong jako britská kolonie

Zatímco do Ameriky přivábila Brity rozlehlá půda, do Asie přivedl Brity obchod. A to nejen do Indie, kde Britové založili Východoindickou společnost (jednu z prvních akciových společností na světě),¹³⁰ ale i do Číny. Byli to Britové, kteří uzavřenou „Říši středu“ vystavili globálním vlivům (zejména obchodním), aniž by o to sama stála.¹³¹

Východoindická společnost neznamovala nadnárodní společnost v moderním smyslu slova, byla spíše korporací, která měla, s posvěcením národních panovníků, obchodní i správní monopol v daném regionu.¹³² Díky akumulovanému kapitálu umožňovala tato společnost obchodní expanzi i do okolních regionů. Britové tak rozvíjeli obchod s Čínou, jenž byl založený na vývozu čaje, hedvábí či porcelánu a dovozu vlněných tkanin, stříbra či opia.¹³³ Právě opium se stalo záminkou pro tzv. Opiové války, které znamenaly počátek obsazování Hongkongu.

3.1 Počátky obsazování Hongkongu

Po roce 1759 byl jediným přístavem otevřeným pro Evropany Kanton, který tak dal i název celé obchodní výměně mezi Evropou a Čínou – „*Kantonský obchod*.“¹³⁴ Britská Východoindická společnost se v kantonském obchodu angažovala až do roku 1834, kdy jí vypršela charta udělovaná monarchou na monopol britského obchodu s Čínou.¹³⁵ Důvodem bylo vyslání vlastního superintendanta, který měl dohlížet nad tímto kantonským obchodem a – co je nejdůležitější – britský superintendant měl být rovnocenný čchingským¹³⁶ úředníkům.¹³⁷

Čína se tak musela vypořádat s narůstajícím britským diplomatickým tlakem a zaujmout postoj k narůstajícímu obchodu s opiem.¹³⁸ Zásadní zlom přišel v tomto směru v roce 1839, kdy čínský komisař Lin nechal zabavit a zničit velké zásoby opia (obecně Peking nebyl nakloněn dovozu opia a snažil se mu zabránit¹³⁹), čímž došlo k vypuknutí První opiové války (1839-1842).¹⁴⁰ Britové přepadávali a loupili v čínských pobřežních městech v regionu a díky své lepší armádě donutili autority vládnoucí dynastie Čching k souhlasu s jejich požadavky, a tak

¹³⁰ Ferguson, Niall, 2016, s. 48.

¹³¹ Fairbank, John King: *Dějiny Číny*. 1998, s. 227.

¹³² Ferguson, Niall, 2016, s. 48. Fairbank, John King, 1998, s. 225.

¹³³ Fairbank, John King, 1998, s. 225.

¹³⁴ Tamtéž, s. 226.

¹³⁵ Tamtéž, s. 226.

¹³⁶ V té době vládla v Číně dynastie Čching (Mandžuoové) 1644-1911. (Fairbank, John King, 1998, s. 563)

¹³⁷ Fairbank, John King, 1998, s. 228.

¹³⁸ Tamtéž, s. 230-231.

¹³⁹ Wasson, Ellis, 2010, s. 199.

¹⁴⁰ Fairbank, John King, 1998, s. 231.

byla v roce 1842 podepsána Nankingská mírová dohoda (*Treaty of Nanjing*).¹⁴¹ Ta ukládala čínské straně zaplatit v následujících třech letech 21 miliónů dolarů¹⁴² a postoupit natrvalo území ostrov Hongkong (Hong Kong Island).¹⁴³ Zároveň byl přijat závazek k vyhrazení zvláštních míst pro obchod (otevřené přístavy).¹⁴⁴ Hongkongu nebylo, před jeho postoupením Britům, dynastií Čching věnováno příliš pozornosti i proto, že se jednalo o odlehlé pobřežní místo, kde se nemnoho obyvatel živilo převážně rybolovem, těžbou kamene a zemědělskými pracemi.¹⁴⁵

Brity také výdobytek v podobě ostrova Hongkong neuspokojoval, a to i proto, že vzájemný obchod nerostl podle jejich představ.¹⁴⁶ Nespokojenost s nastalou situací na britské i čínské straně vedla k Druhé opiové válce (či „šípové válce“ – Arrow War, podle jména lodi, která konflikt odstartovala¹⁴⁷), ve které se k Britům přidali i Francouzi. Konflikt vybojovaly britsko-francouzské jednotky a měl být ukončen *tiencinskou dohodou* (Treaty of Tientsin) z roku 1858, avšak vládnoucí čínská dynastie nechtěla nový řád uznat, a tak britsko-francouzské jednotky obsadily Peking a donutily dynastii k podpisu *pekingské dohody* (Treaty of Peking) z roku 1860.¹⁴⁸ Tyto dohody zaručovaly cizincům rozsáhlá obchodní práva napříč Čínou a Druhá opiová válka tak Evropanům přinesla kýžený výsledek v podobě otevření cesty k obchodování s Čínou a přechod od tributárních ke smluvním vztahům.¹⁴⁹ Zároveň těmito smlouvami podstoupili Číňané další část Hongkongu Britům – Kowloon, přesněji řečeno jižní část poloostrova Kowloon.¹⁵⁰ Kompletní předávka území Hongkongu proběhla po čínsko-japonských válkách, které pro Čínu dopadly porážkou, čehož využili Britové pro „ukrojení“ zbylého území Hongkongu, tedy severní části poloostrova Kowloon a území Nových teritorií. Toto území jim bylo pronajato po dobu 99 let.¹⁵¹

Nankingská mírová smlouva tak nastartovala tzv. *století smluv*, které trvalo až do roku 1943, respektive 1949,¹⁵² a rozvinula oblast tzv. *přímořské Číny*, jejíž politika byla v přímém

¹⁴¹ Preston, Peter W., 2016, s. 31. The Treaty of Nanjing. 1842.

¹⁴² The Treaty of Nanjing, 1842, „Article VII“.

¹⁴³ The Treaty of Nanjing, 1842, „Article III“.

¹⁴⁴ Fairbank, John King, 1998, s. 232.

¹⁴⁵ Preston, Peter W., 2016, s. 29.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 32.

¹⁴⁷ Ferguson, Niall, 2016, s. 192.

¹⁴⁸ Preston, Peter W., 2016, s. 32-33. Fairbank, John King, 1998, s. 232.

¹⁴⁹ Preston, Peter W., 2016, s. 33. Fairbank, John King, 1998, s. 232.

¹⁵⁰ Yahuda, Michael, 1993, s. 248. Chan, Ming K., 1996, s. 12.

¹⁵¹ Chan, Ming K., 1996, s. 12.

¹⁵² John Fairbank ve své knize uvádí oba roky. Rok 1943 je totiž spjat s tím, že se západní mocnosti formálně vzdaly extraterritoriality (ta činila cizince imunní vůči čínskému právnímu dohledu) a rok 1949 znamenal nástup KS Číny k moci. (Fairbank, John King, 1998, s. 236-237.)

rozporu s pevninskou Čínou, kterou prosazovaly dynastie Ming i Čching.¹⁵³ V obecné rovině byly smluvní vztahy výhodné zejména pro cizince, kteří v Číně podnikali. Čína se naopak ocitla ve slabším postavení, což znamenalo velkou porážku pro vládnoucí dynastii Čching, jež při svém nástupu zdělila i tradici nadřazenosti Číny. Tato tradice byla nově nastavenými vztahy silně podkopána a dynastie Čching pomalu upadala.¹⁵⁴ Celé období století smluv (1842-1943, respektive 1949) je pak charakterizované následujícími znaky:

1. otevřením Číny cizím vlivům,
2. invazemi vedenými cizími vojsky (zejm. britských, francouzských a japonských jednotek),
3. pronikáním západních náboženských a obchodních vlivů do Číny,
4. „*dvojím čínským znovuvzchopením*“, jednou spojeným s nástupem Kuomintangu, podruhé s nástupem komunistů.¹⁵⁵

3.2 Konec císařství a občanská společnost v Hongkongu v období století smluv

Poslední císařská mandžuská dynastie Čching padla v roce 1911, když už nebyla schopna efektivně vládnout. Obrat směrem k republikánskému zřízení byl nastartován revolucí v roce 1911 a spojen s narůstajícím čínským nacionalismem i nespokojeností elit s ústřední mandžuskou vládou.¹⁵⁶ „Revoluční liga“ si do svého čela zvolila dr. Sunjatsena (Sun-Čung-šan) a 1.1.1912 v Nankingu vyhlásila Čínskou republiku. Sunjatsen byl jmenován prozatímním prezidentem.¹⁵⁷

S nástupem republiky se začíná do jisté míry formovat i občanská společnost, která v dynastické Číně neexistovala. I přesto, že vývoj občanské společnosti byl nejvíce patrný v *přímořské Číně* (v otevřených přístavech ovládaných cizinci, kde se mísily východní a západní vlivy), tak vlivem vzestupu místních elit ve vnitrozemí a jejich veřejným působením můžeme konstatovat, že občanská společnost v Číně vznikala právě zde. Tyto elity přispěly po roce 1911 k rozvoji tisku, vzdělání i podnikání.¹⁵⁸

S rozvojem občanské společnosti docházelo i k rozvoji individualismu a liberalismu. Tento jev však nebyl vládnoucí čínskou garniturou příliš vítaný i kvůli zakořeněnému kolektivismu, který v Číně vládla a je spojený zejména s konfuciánskou myšlenkovou

¹⁵³ Fairbank, John King, 1998, s. 224.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 232.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 237.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 287.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 287.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 296.

tradicí.¹⁵⁹ Konfucianismus odmítal individuální zájmy jako sobecké, přičemž sobectví bylo vnímáno konfuciánským učením jako „*asociální zlo nejvyššího řádu*“.¹⁶⁰ Ideje západního liberalismu (vláda práva – právo na majetek či právo na svobodu slova apod.) poté narážely na přesvědčení čínských představitelů i myslitelů, že vládci přísluší absolutní moc. Zákony tak zde měly jen omezenou moc, přičemž toto omezení nastavoval stát, respektive úřady. Omezena tak byla například svoboda projevu, kdy se nesmělo jmenovitě zaútočit na vládnoucí představitele.¹⁶¹ Navíc v době, kdy byla Čína ve slabším postavení vlivem uzavřených smluv se západními mocnostmi, se nelze divit, že liberalismus západního stříhu nebyl na centrální úrovni v Číně nijak vřele přijímán.

Nicméně jak již bylo naznačeno v předchozí podkapitole, *přímořská Čína* představovala v mnoha směrech přeci jen výjimku ve vývoji Číny jako celku. Cizí mocnosti si v rámci nerovných smluv vydobily povolení k provozování obchodní činnosti v přístavech, celních kontrol, dále extraterritorialitu, železniční zóny, působení misionářů a v neposlední řadě i velké reparace na Číně za prohrané války.¹⁶²

V desátých a dvacátých letech dvacátého století, kdy ozbrojené střety plenily vnitrozemí, se proto občanská společnost (s čínskými rysy) rozvíjela pod ochranou koloniální správy cizích mocností právě v *přímořské Číně* – v případě Hongkongu samozřejmě pod ochranou Velké Británie.¹⁶³ Města v okolí otevřených přístavů se stala centry čínské urbanizace. Koncentrovaly se sem čínské banky, industrializace, vzdělání (univerzity) a kvalifikovanější pracovní síla.¹⁶⁴ Číňané zde žili po boku cizinců a v době militaristických rozběrů se zdály být otevřené přístavy pro své obyvatele i bezpečnými přístavy.¹⁶⁵ V období od roku 1905-1925 zažívala zlatý věk i křesťanská obec v Číně, která se dokonce těšila podpoře místních čínských komunit.¹⁶⁶ Evropské snahy zasáhnout větší počet Číňanů svými reformními snahami narážely na velikost Číny i její velký počet obyvatel (s čímž souvisely i jejich rozsáhlé problémy).¹⁶⁷ Došlo tak naopak k tomu, že po pádu císařství se rozpínavé snahy cizích mocností

¹⁵⁹ Fairbank, John King, 1998, s. 60.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 298.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 298.

¹⁶² Chan, Ming K., 1996, s. 11-12.

¹⁶³ Fairbank, John King, 1998, s. 299.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 299.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 299.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 299-300.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 300.

staly společným nepřítelem jinak divergentních sil – Kuomintangu (KMT) a komunistů, a zároveň i Sunjatsena, který představoval střední cestu.¹⁶⁸

3.3 Sjednocení Číny pod komunistickou nadvládou

Znovusjednocení Číny, rozdělené působením militaristů, imperiálních mocností či soupeřením o moc mezi Kuomintangem a Komunistickou stranou Číny (KS Číny), si vyžádalo zhruba tři desítky let a probíhalo od 20. do 50. let.¹⁶⁹ Protiimperialistické protesty z 20. let pocítili zejména Britové jakožto hlavní koloniální velmoc. Důvodem byly zejména snahy o zrušení nerovnoměrně nastaveného smluvního systému, ale i vnitropolitický boj o moc.¹⁷⁰ Protesty se projevovaly především „*dlouhodobým bojkotem a stávkami proti Britům v Hongkongu*“¹⁷¹ či studentskými demonstracemi. Nejvýraznější byly incidenty v Šanghaji a Kantonu z let 1925-26, při kterých francouzské i britské jednotky střeleli demonstranty.¹⁷² Tyto protesty a demonstrace byly součástí čínského nacionalismu, který se tak jevil jako jednotící prvek mezi Čankajškovým KMT a KS Číny.

Koncem dvacátých let se však začaly rozdílné snahy mezi levicovými a pravicovými silami projevovat naplno.¹⁷³ Navrch měl Čankajšek a jeho KMT, kteří se tak postavili do čela snah o národní sjednocení. To vyústilo v ustanovení Nankingské vlády, která byla vesměs uznána napříč Čínou a dopomohla tak k dosažení „*povrchní národní jednoty*“ pod Čankajškovým vedením.¹⁷⁴ Tím došlo k upozadění KS Číny, která se však později bude mít poslední slovo.

Ve třicátých letech, s tlakem ze strany Japonců, kteří se snažili dobýt Čínu, ustoupili protesty proti Západním mocnostem do pozadí. Vpád Japonců byl zdrcující a umožnil Mao Ce-tungovi, hlavnímu vůdci KS Číny, budovat za zády městských sinoliberálů (nově se rodící městská občanská společnost pod vedením KMT), autokratický režim ve venkovských oblastech:¹⁷⁵ „*Ve válečných dobách tu KS Číny budovala nový typ čínského státu orientovaného na třídní boj. Čínští revolucionáři se tak ve 20. století snažili rozvrátit a reorganizovat třídní strukturu, jež sahala nejméně tři tisíce let zpátky.*“¹⁷⁶

¹⁶⁸ Fairbank, John King, 1998, s. 321.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 320.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 320.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 323.

¹⁷² Carroll, John M.: *A Concise History of Hong Kong*. 2007, s. 99.

¹⁷³ Fairbank, John King, 1998, s. 324.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 325.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 352.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 352.

Přičítat vzestup KS Číny pouze japonské invazi ve třicátých letech a jejich snahám o dobytí Číny, které pokračovaly i v průběhu druhé světové války, by však bylo chybné. Kuomintang se kombinací špatného politického uspořádání, zastaralým vedením boje či naprosto tristní ekonomickou politikou de facto porazil sám – a to ještě v situaci, kdy měl na své straně Spojené státy.¹⁷⁷ Nástup KS Číny tak umožnil do značné míry i samotný KMT v čele s Čankajškem, kteří se pak uchýlili na Tchaj-wan, který dnes představuje nejsilnější autonomní jednotku uvnitř Číny v podobě Čínské republiky.¹⁷⁸

3.4 Hongkong po druhé světové válce

Předchozí podkapitola byla menší odbočkou, která je však podstatná pro pochopení toho, jak odlišným směrem se ubíraly Tchaj-wan a pevninská Čína. Zároveň je podstatná i pro kontext, protože na Hongkong měly události odehrávající se na pevninské části svůj dopad. Proces sjednocení akcentoval nacionalistické tendence v tehdejší Číně, s čímž souvisely antiimperialistické nálady. Občanská válka a následné převzetí moci komunisty pak měly za následek velké množství uprchlíků, kteří prchali do Hongkongu před komunistickou diktaturou.¹⁷⁹ Následně během tzv. Kulturní revoluce¹⁸⁰ probíhaly přímé útoky rudých gardistů¹⁸¹ v Hongkongu,¹⁸² což souviselo s tím, že součástí Kulturní revoluce byl nejen boj proti inteligenci, ale i proti cizím vlivům, což se snoubilo s xenofobií.¹⁸³

Za druhé světové války byl Hongkong zabrán Japonci. Po druhé světové válce se Britové nevzdávali nadějí na obnovu svého impéria, a i proto měli zájem na tom, aby se Hongkong vrátil zpět pod britskou správu.¹⁸⁴ To se skutečně stalo v roce 1946. Nicméně v Hongkongu začínala být odlišná nálada než v předválečné době a stupňoval se tlak na místní elity v otázce reform. S nástupem Labour party po druhé světové válce Londýn skutečně přislíbil svým koloniím větší autonomii. Ta byla v Hongkongu spojena s tzv. Youngovým

¹⁷⁷ Fairbank, John King, 1998, s. 374-375.

¹⁷⁸ Do druhé poloviny 80. let byla Čínská republika (též Tchaj-wan) diktaturou pod vedením Kuomintangu. Nicméně od počátku 90. let se Tchaj-wan viditelně demokratizoval a dosáhl jisté míry pluralismu. (Fürst, Rudolf: *Čína ve XX. století. Díl 3: Období 1989-2005*. 2006, s. 159-160.) Je také nutné podotknout, že v rámci politiky jedné Číny (*One-China Policy*) byla Čínská republika do počátku 70. let jedinou uznávanou Čínou. Nicméně od 70. let je za jedinou Čínu uznávána ČLR. (Fairbank, John King, 1998, s. 382.)

¹⁷⁹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, str. 25.

¹⁸⁰ Probíhala oficiálně v letech 1966-69, ale prakticky trvala až do smrti Mao Ce-tunga, do roku 1976. Jednalo se o snahu Mao Ce-tunga přetvořit obyvatele Číny. Toto období bývá označované za ztracené desetiletí. (Fairbank, John King, 1998, s. 387, 425.)

¹⁸¹ Hlavní hnutí, skrze které Mao Ce-tung prováděl Kulturní revoluci. Skládalo se především z řad nezletilých studentské mládeže a rozpoutávaly brutální teror vůči komukoliv, kdo byl podle nich zasažený „tradičním vzděláním nebo cizími vlivy“. (Fairbank, John King, 1998, s. 432-433.)

¹⁸² Fairbank, John King, 1998, s. 438.

¹⁸³ Tamtéž, s. 437.

¹⁸⁴ Preston, Peter W., 2016, s. 52.

plánem, tedy doporučením hongkongského guvernéra Marka Younga, který měl zavést městskou radu a restrukturalizovat Legislativní radu¹⁸⁵ (LegCo).¹⁸⁶ Mělo tím dojít k decentralizaci moci a posílení autonomního statusu Hongkongu. Youngův plán se neprosadil v zamýšlené podobě a nevedl k větší nezávislosti Hongkongu na britské koloniální správě.¹⁸⁷ Důvodem byl zejména odpor místních ekonomických elit, které nechtěly přijít o své výsadní postavení, ale i malá podpora ze strany britské vlády.¹⁸⁸

Zajímavé v tomto směru je, že po zavedení ČLR se status Hongkongu nezměnil a i přes otevřený odpor KS Číny vůči západnímu kolonialismu, nebyla britská vláda v Hongkongu zpochybňována.¹⁸⁹ Bylo tomu jednak proto, že po vítězství komunistů v občanské válce byla Brity diplomaticky uznána nová vláda v čele s KS Číny a dále také z důvodu ekonomické a strategické důležitosti Hongkongu pro ČLR.¹⁹⁰ (v té době byl také Hongkong v plánech pro národní znovusjednocení Číny druhořadý, hlavní pozornost byla věnována Tchaj-wanu¹⁹¹) Právě důležitá ekonomická role spolu s politickou neutralitou byly zárukou úspěchu koloniální vlády v Hongkongu.¹⁹² Koloniální správa Velké Británie tak trvala o několik desítek let déle než v jejích jiných koloniích.¹⁹³

Hongkong tedy na pozadí událostí jako byl Velký skok a později Kulturní revoluce zažíval ekonomický rozkvět a nabízel Číňanům uprchlým z pevninské Číny klidné a relativně svobodné prostředí. Lehký průmysl, výhodná poloha, levná pracovní síla a relativní politická a finanční svoboda (úplná finanční nezávislost byla místním autoritám garantovaná Londýnem v roce 1958¹⁹⁴) byly hlavními důvody ekonomického rozkvětu, či „zázraku“ v Hongkongu.¹⁹⁵ Hongkong tedy převzal roli předválečné Šanghaje¹⁹⁶ a zařadil se do skupiny „asijských tygrů“ (někdy bývají tyto země označovány i jako „four Little Dragons“¹⁹⁷) vedle Tchaj-wanu, Jižní

¹⁸⁵ Během britské správy fungovala Legislativní rada jako guvernérův poradenský orgán. Dnes je Legislativní rada zákonodárným sborem v Hongkongu, který schvaluje, pozměňuje či ruší zákony. (Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China: *History of the Legislature*)

¹⁸⁶ Li Pang-kwong, 23.3.2015.

¹⁸⁷ Preston, Peter W., 2016, s. 54.

¹⁸⁸ Carroll, John M., 2007, s. 132.

¹⁸⁹ Chan, Ming K., 1996, s. 12.

¹⁹⁰ Preston, Peter W., 2016, s. 53. Chan, Ming K., 1996, s. 13.

¹⁹¹ Chan, Ming K., 1996, s. 13.

¹⁹² Preston, Peter W., 2016, s. 53.

¹⁹³ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 9.

¹⁹⁴ Preston, Peter W., 2016, s. 55.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 53-54.

¹⁹⁶ Fürst, Rudolf, 2006, s. 151.

¹⁹⁷ Chan, Ming K., 1996, s. 13.

Koreje a Singapuru.¹⁹⁸ Během posledních čtyřiceti let se tak z chudého regionu stala kapitalistická velmoc.¹⁹⁹

Relativní izolace Hongkongu od zbytku Číny však neznamena jeho úplné odtržení od dění na pevninské Číně. I proto sem během roku 1967 dorazily antikoloniální levicové protesty spojené zejména s Kulturní revolucí.²⁰⁰ Odpovědí koloniální správy byla snaha o zlepšení situace – méně koloniální vlády a více té městské samosprávy, prosazení sociálních reforem, snaha zatočit s korupcí i širší prosazení vlády práva.²⁰¹

O tom, že právě tržní egoismus suploval značnou dobu národní identitu a ovlivňuje fungování Hongkongu dodnes, je následující kapitola. Spolu s tím se však pokusím analyzovat ještě jeden proces, na který měli, podle mého názoru, Britové značný (pozitivní) vliv. A tím je proces lokalizace Hongkongu, který je spojený s utvářením specifické kolektivní identity.

¹⁹⁸ Preston, Peter W., 2016, s. 200.

¹⁹⁹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 9.

²⁰⁰ Preston, Peter W., 2016, s. 56. Chan, Ming K., 1996, s. 13.

²⁰¹ Preston, Peter W., 2016, s. 56.

4 Vliv britského panství na národní identitu obyvatel

Hongkongu

Po téměř 150 letech tedy skončilo období, kdy byl Hongkong jednou z korunních kolonií a součástí britského impéria. Na konci dekolonizačního procesu však neexistuje samostatný stát Hongkong, ale „*semi-autonomní*“²⁰² region Číny, který disponuje zvláštním statutem speciálního administrativního regionu (Special Administrative Region). V případě Hongkongu tedy proběhla *dekolonizace bez nezávislosti*²⁰³ a vzniklo uspořádání jedné země se dvěma systémy.

Hongkong bývá označován za liberální společnost, jejíž obyvatelé jsou svobodní s dostatkem příležitostí k seberealizaci.²⁰⁴ Zároveň však byl po neúplném dekolonizačním procesu akcentován pocit, že patří k místní komunitě Hongkongčanů, která se odlišuje od pevninské Číny.²⁰⁵ A tak zatímco mnoho lidí po celém světě vnímá svoji kolektivní (národní) identitu jako něco vrozeného či přirozeného,²⁰⁶ pro obyvatele Hongkongu toto neplatilo. Vlivem mísení západních a čínských národních vlivů se stala jejich národní identita spíše konstruktem, vymezujícím se vůči dvěma vzdáleným autoritám, Londýnu a Pekingu, respektive vůči jejich vládnoucím elitám.

Samozřejmě faktem zůstává, že Hongkong je součástí Čínské lidové republiky a není samostatnou územní jednotkou. Za tu bychom mohli označit Tchaj-wan, který byť není, v rámci politiky jedné Číny, uznán jako ta „jediná“ Čína, je nejstarší republikou ve východní Asii, má vlastní hlavu státu a v otázkách mezinárodní politiky či národní obrany je do značné míry autonomní.²⁰⁷ Nezávislost Hongkongu navíc není příliš pravděpodobná vzhledem k jeho závislosti na dodávkách vody a většiny potravin z pevninské Číny.²⁰⁸ Národní identita je tak v případě Hongkongu těžko definovatelná, nicméně jisté prvky, které obyvatele Hongkongu odlišují od velké části zbytku Číny, určitě nalézt můžeme. Jsou to například jazykové rozdíly, kdy se na Hongkong nevztahují jazykové zákony pevninské Číny²⁰⁹ (v té je oficiálním jazykem mandarínština) a 89,5 % obyvatel zde mluví kantonštinou,²¹⁰ či historická zkušenost s britskou

²⁰² Preston, Peter W., 2016, s. 60.

²⁰³ Li Pang-kwong, 23.3.2015.

²⁰⁴ Chan, Ming K., 1997, s. 567.

²⁰⁵ Preston, Peter W., 2016, s. 60.

²⁰⁶ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. xiii.

²⁰⁷ Fürst, Rudolf, 2006, s. 162-163.

²⁰⁸ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 12.

²⁰⁹ Basic Law, 1990, *Chapter I: General Principles*, Article 9.

²¹⁰ Government of Hong Kong: *Hong Kong – the Facts*. 2016.

koloniální správou a ekonomické rozdíly (Hongkong je jedním z nejliberálnějších míst na světě pro podnikání). Pro účely této práce jsem si vybral dvě oblasti, u kterých předpokládám, že skrze ně Britové značně přispěli k vytvoření odlišné národní identity obyvatel Hongkongu. Jednou z těchto oblastí, která je spojena se zvýšením blahobytu místních obyvatel, je ekonomika. Druhou oblastí je pak regionální uspořádání HKSAR, ve které se zaměřím zejména na britský příspěvek k lokalizaci regionu.

4.1 Trh víc než národ

Jedním z důvodů, proč je složité definovat národní identitu Hongkongu, je fakt, že po dobu britské správy se Hongkong do jisté míry vyvíjel v určitém vakuu. Britové kvůli snahám o získání legitimacy pro svou vládu snižovali vazbu Hongkongu na Čínu, ale zároveň ze strachu, že by obyvatelé Hongkongu mohli požadovat právo k pobytu²¹¹ ve Velké Británii, neprohlubovali vzájemné vazby natolik, aby Hongkong nabýval britskou národní identitu.²¹² V Hongkongu od 60. let minulého století probíhal ekonomický rozvoj, který dokazoval i růst HDP mezi léty 1968-73 o závratných 117 procent.²¹³ Jednotícím prvkem jeho obyvatel se tak právě díky ekonomické prosperitě a okolnostem, které ji doprovázeli (kapitalismus zde vzkvétal v hlubokém kontrastu vůči devastujícím účinkům maoistických ekonomických reforem, které se odehrávaly na pevninské Číně), stal, namísto náležitosti k určitému státu, trh:²¹⁴ „Zvyšování bohatství Hongkongu a odlišná politická cesta, kterou se vydala Čína, zároveň vedly k tomu, že mnoho příslušníků střední třídy v Hongkongu nabývalo pocitu, že nepatří k žádnému národnímu státu, ale ke globálnímu trhu.“²¹⁵

Zatímco většina vyspělého světa je v počáteční fázi svého vývoje formována jak ekonomickými, tak státními zájmy, obyvatelé Hongkongu byli formováni převážně ekonomickými zájmy. Do značné míry tak může být identita obyvatel Hongkongu definována právě svou loajalitou ke globálnímu trhu oproti loajalitě k jakémukoliv státu.²¹⁶ O tržní orientaci obyvatel Hongkongu a liberalizaci tamní ekonomiky se bezpochyby zasloužila britská imperiální správa, která ve svých koloniích prosazovala tržní principy (viz kapitola 2.2 *Britský*

²¹¹ Anglicky *right of abode*, znamená právo žít nebo pracovat ve Velké Británii bez jakýchkoliv imigračních omezení. [Government of the United Kingdom: *Prove you have right of abode in the UK*. 2017.]

²¹² Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008 s. 9.

²¹³ Carroll, John M., 2007, s. 168.

²¹⁴ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 12.

²¹⁵ Tamtéž, s. 9.

²¹⁶ Tamtéž, s. 15.

způsob kolonizace), a která v otázkách ekonomických opatření zdůrazňovala princip „*pozitivní neintervence*“ a principu *laissez-faire*.²¹⁷

„*Hongkongský ekonomický zázrak*“²¹⁸ byl tedy jedním z důvodů, proč je pro toto období charakteristická spíše tržní mentalita, orientovaná nikoliv na lásku k národu, ale na sledování vlastních zájmů (případně rodinných zájmů), nikoliv na emoce, ale spíše na chladný kalkul.²¹⁹ Tento fakt byl dán i tím, že mnozí z Číňanů, kteří přehali před maoistickými ekonomickými reformami z pevninské Číny, byli rádi za útočiště, které v Hongkongu našli, a nesnažili se příliš zpochybňovat britskou koloniální správu: „*Politici a společenští aktivisté se v 70. letech setkávali s rozhořčením a odporem ze strany příslušníků čínské komunity, kteří trvali na tom, že podmínky v Hongkongu jsou už tak mnohem lepší než v Číně a varovali před zapojením se do politiky a způsobováním problémů vládě.*“²²⁰ Britská správa se navíc snažila aktivně potírat korupci, která jí nepřidávala na důvěryhodnosti a byla velkým problémem v Hongkongu. Tehdejší britský guvernér Murray MacLehose proto zřídil Nezávislou komisi proti korupci (*Independent Commission against Corruption*, dále jen ICAC).²²¹ Tato komise začala působit na konci 60. let a během následujících 70. let se snažila potírat, byť s jistými rezervami, korupční jednání zejména v policejním sboru. Aktivním vystupováním proti korupci získala britská administrativa značnou kredibilitu mezi veřejností.²²²

Podle některých badatelů však není interpretace britského působení na principu *laissez-faire* správná, jelikož (britská) vláda byla největším vlastníkem pronajímaných nemovitostí, vlastnila korporace poskytující veřejnou dopravu, vláda dotovala většinu vzdělávacího systému apod.²²³ Tržní mentalitu podporovalo i obsazení výkonné²²⁴ a legislativní rady Hongkongu, které obsazovala právě britská správa, a kde měli reprezentanti obchodních zájmů skoro padesátiprocentní zastoupení.²²⁵ Vliv ekonomických elit Hongkongu demonstroval i fakt, že měly převahu ve výběřčí komisi, která měla za úkol vybrat prvního vrchního představitele výkonné moci (*chief executive*) HKSAR a prozatímní Legislativní radu (i když je pravda, že proti této výběřčí komisi Britové protestovali).²²⁶ Naproti tomu většinová společnost byla

²¹⁷ Chan, Ming K., 1997, s. 573.

²¹⁸ Tamtéž, s. 577.

²¹⁹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 16.

²²⁰ Carroll, John M., 2007, s. 231.

²²¹ Tamtéž, 2007, s. 174.

²²² Tamtéž, 2007 s. 175-176.

²²³ Chan, Ming K., 1997, s. 575.

²²⁴ tzv. Executive Council (Exco)

²²⁵ Chan, Ming K., 1997, s. 575.

²²⁶ Carroll, John M., 2007, s. 202.

odstavena prakticky od většiny vyjednávání, které se týkalo uspořádání Hongkongu po návratu pod čínskou správu. Tato fakta z britské vlády nedělají aktéra, který by stál bez většího zájmu opodál, ale naopak aktéra, který svými zásahy značně ovlivňoval socio-ekonomickou situaci v Hongkongu.

Tržní mentalita ovlivňuje obyvatele Hongkongu dodnes.²²⁷ Zároveň je částečně využívána hongkongskými elitami jako nástroj ospravedlňující jejich blízké vztahy s Pekingem.²²⁸ Nicméně situace, kdy trh suploval národní identitu, se mění zejména od doby, kdy byl Hongkong předán zpět pod čínskou správu.²²⁹

4.2 Lokalizace Hongkongu

Britské působení v Hongkongu bývá některými badateli označováno za příklad *laissez-faire* vlády nejen v oblasti ekonomiky, ale i v souvislosti s administrativním řízením. I v tomto případě je však toto označení zavádějící, protože „*britský establishment byl elitářskou koalicií mezi koloniálními úředníky a finančními magnáty, což dokládá členství v exekutivní a legislativní radě – nejvyšších administrativních orgánech – , kdy byli všichni členové jmenováni.*“²³⁰ Kooptace elit spolu s klíčovou rolí při rozhodování v důležitých oblastech, jako v oblasti leteckých práv, měnových a finančních měřítek či uznávání kvalifikací, znamenala, že britská správa se namísto všeobecné legitimacy založené na mandátu získaném od voličů, namísto zodpovědnosti a reprezentace, soustředila na „*správní zákonnost a funkční účinnost.*“²³¹ To mělo za následek, že ekonomická část britského establishmentu splývala s legálně-administrativní částí.²³²

Pravdou nicméně je, že v Hongkongu působily dvě paralelní komunity – britský establishment spolu s místní obchodnickou elitou a většinová populace. Tyto dvě komunity se od sebe odlišovaly kulturně, lingvisticky, společensky a často i ekonomicky.²³³ Hongkong se tak v průběhu britské správy stal jednou z nejvyspělejších ekonomik světa, ale tento ekonomický rozvoj nešel ruku v ruce s vývojem demokracie.²³⁴ Až do počátku 80. let byla navíc Británie imunní vůči požadavkům na ústavní změny, což mělo za následek přetrvávání viktoriánského modelu, kdy fungovala minimální vláda v čele s guvernérem (zodpovědným

²²⁷ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 18.

²²⁸ Tamtéž, s. 18.

²²⁹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 17. Chan, Ming K., 1996, s. 19.

²³⁰ Chan, Ming K., 1996, s. 14.

²³¹ Tamtéž, s. 14.

²³² Tamtéž, s. 15.

²³³ Tamtéž, s. 14.

²³⁴ Tamtéž, s. 13.

londýnské vládě)²³⁵, který byl obklopen skupinou poradců, které jmenoval (viz například již zmiňovaná Legislativní rada Hongkongu).²³⁶ Není překvapením, že se tyto poradci skládali převážně z místní elitní obchodnické komunity, která si chránila své výsadní postavení a bránila se pokusům o demokratizaci.²³⁷ Těchto pokusů však nebylo mnoho. Ten první byl spojen s již zmiňovanou snahou guvernéra Marka Younga (1941, 1946-47), který navrhoval radikální ústavní reformu, jež měla zajistit Číňanům v Hongkongu větší politické zastoupení.²³⁸ Další pokusy se pak odehrávaly v 80. letech v souvislosti s guvernérem Edwardem Youdem (1982-86) a právě v 90. letech, kdy se do pozice guvernéra dostal Chris Patten (o něm bude řeč v další podkapitole).

4.2.1 *Star Ferry Riots* a výtržnosti v roce 1967

Jisté změny, co se týče reformy i společenského probuzení s sebou přinesla 60. léta. Spolu s tím, jak Hongkong bohatl, se také otevíraly sociální nůžky a v 60. letech tak v tomto směru narůstalo napětí ve společnosti.²³⁹ Tato situace byla způsobena mimo jiné politikou Velkého skoku a s tím spojeného hladomoru v pevninské Číně, která vyhnala miliony lidí z Číny. Populace v Hongkongu tak narostla díky uprchlíkům téměř o milion obyvatel (mezi léty 1960-1966).²⁴⁰ To vedlo k nedostatku ubytování, zvětšujícím se sociálním rozdílům, podprezentaci v politice i ke zmiňované korupci – zejména uvnitř policie.²⁴¹ Na jaře roku 1966 tak vypukly tzv. *Star Ferry Riots*,²⁴² které odstartoval mladý Číňan So Sau-chung svojí hladovkou na protest proti zvýšení jízdného právě na lodích *Star Ferry*.²⁴³ Mladý protestující Číňan byl zatčen, což vedlo k dalším nepokojům, které trvaly zhruba týden. Důležité je však to, že tyto protesty nebyly primárně ekonomické, ale spíše byly namířené proti britské koloniální správě a vyjadřovaly nespokojenost mladých se sociální situací v Hongkongu.²⁴⁴

Rok nato již proběhly delší nepokoje trvající skoro půl roku. Tyto výtržnosti měla v režii zejména pevninská Čína, respektive lokální komunistická strana, která podněcovala k násilí proti Britům.²⁴⁵ Jak jsem již psal v předchozí kapitole, tyto protesty byly inspirovány Kulturní revolucí, která probíhala na pevnině. Těmto nepokojům nahrával i fakt, že pouze malé procento

²³⁵ Li Pang-kwong, 26.1.2015.

²³⁶ Chan, Ming K., 1996, s. 13.

²³⁷ Chan, Ming K., 1997, s. 578.

²³⁸ Carroll, John M., 2007, s. 131. Preston, Peter W., 2016, s. 54., Chan, Ming K., 1997, s. 577.

²³⁹ Carroll, John M., 2007, s. 149.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 149.

²⁴¹ Tamtéž, s. 149.

²⁴² Lodní přeprava mezi ostrovem Hong Kong a Kowloonem. V té době zásadní pro pracovní mobilitu.

²⁴³ Carroll, John M., 2007, s. 149.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 150.

²⁴⁵ Preston, Peter W., 2016, s. 56.

z mladistvých Číňanů ve věku 15-19 let chodilo do školy a když už někteří z nich do školy chodili, vzdělávali se na pro-pekingských školách, kde byli inspirováni myšlenkami Kulturní revoluce.²⁴⁶ Nepokoje začaly jako stávková v továrně na umělé květiny²⁴⁷ a přerostly v největší výtržnosti, které kdy Hongkong do té doby pocítil.²⁴⁸ Nepokoje si vyžádaly přes 50 mrtvých (včetně několika policistů), stovky zraněných a tisíce pozatýkaných, často bez soudního líčení.²⁴⁹ Čínsko-britské vztahy byly díky těmto nepokojům na bodu mrazu.²⁵⁰ (Zlepšily se tím, že i přes podporu protestů ze strany centrální vlády Britové podpořili jejich přijetí do Organizace spojených národů.²⁵¹) Pro koloniální správu bylo důležité, že agresivní nátlak ze strany levicových protestujících nezískal širokou podporu lokální komunity, a to zejména proto, že místní komunitu tvořili lidé, kteří před komunisty prchali.²⁵² Nakonec tyto nepokoje nezískaly potřebnou podporu ani mezi studenty, kteří volali po ukončení násilí.²⁵³

Nepokoje vyústily v to, že koloniální vláda získala větší podporu a legitimitu,²⁵⁴ kterou si vysloužila i díky reformám, jež následovaly: „méně koloniální a více městské správy; urychlení sociálních reforem; boj s korupcí; prosazování právního státu.“²⁵⁵ I když by se mohlo zdát, že s těmito protesty přišla jistá snaha o demokratizaci regionu, není tomu tak. Právě kvůli těmto nepokojům a napjatým čínsko-britským vztahům tehdejší guvernér Trench upustil od plánů zavést volenou Legislativní radu²⁵⁶ a i když byla v roce 1974 zavedena čínština jako oficiální jazyk (na základě požadavků místních aktivistů), vládní dokumenty byly stále psány v angličtině až do roku 1984 a zákony dokonce ještě o pět let déle.²⁵⁷

Protesty z 60. let nicméně znamenaly změny, které nebyly dány pouze jednorázovými nepokoji v roce 1967. V druhé polovině 60. let totiž v Hongkongu začala vyrůstat další generace Číňanů bez větších vazeb na pevninskou Čínu. Ti sami sebe začali chápat odlišně od obyvatel pevninské Číny, jako Hongkongčany.²⁵⁸ Tím došlo k prohloubení distinkce „my“ a „oni“, když pro většinu obyvatel Hongkongu znamenaly nepokoje důkaz o tom, že život

²⁴⁶ Carroll, John M., 2007, s. 151.

²⁴⁷ Preston, Peter W., 2016, s. 57.

²⁴⁸ Carroll, John M., 2007, s. 151.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 150.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 150.

²⁵¹ Tamtéž, s. 156.

²⁵² Tamtéž, s. 157.

²⁵³ Tamtéž, s. 157.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 158.

²⁵⁵ Preston, Peter W., 2016, s. 56.

²⁵⁶ Carroll, John M., 2007, s. 159.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 159-160.

²⁵⁸ Preston, Peter W., 2016, s. 56.

v Hongkongu je „lepší než ten v pevninské Číně“ a „vnímali se jako členové specifické komunity, která byla oddělená od koloniální vlády i od jejich krajanů na pevnině.“²⁵⁹

4.2.2 Sino-British Joint Declaration a Basic Law

Symbolickým výrazem pro následující období se stalo slovo „konzultace.“²⁶⁰ Toto slovo totiž nejlépe vyjadřuje britskou strategii vládnutí pojmenovanou „správní absorpce politiky,“ která byla součástí „koloniální praxe, tzv. ‚konzultativní demokracie‘ nebo ‚vlády se souhlasem‘.“²⁶¹ Tato strategie znamenala lepší komunikaci mezi správní vládou a občany²⁶² i širší participací (v předem vytyčených mantinelech) skrze zahrnutí více složek společnosti do vládních komisí.²⁶³ Znamenala také, že se místní obyvatelé mohli svobodně vyjadřovat své názory, pokud se nevymezovali vůči koloniální správě.²⁶⁴

Paradoxně tak události z 60. let nevedly k větší demokratizaci, ale naopak umožnily i nadále vývoj tržní mentality.²⁶⁵ Ekonomický růst totiž trval i nadále a zlepšení sociálních podmínek místních obyvatel vedl k ještě většímu akcentu na lokální identitu a postupnému vymezování toho, kdo do místní komunity patří a kdo ne:²⁶⁶ „Nyní se viděli jako obyvatelé Hongkongu; poprvé v historii Hongkongu se vymanili z Číny a věnovali se místo toho jejich vlastní identitě Hongkongu, identitě ztělesňující nikoliv čínský stát, ale globální trh.“²⁶⁷ S většími ekonomickými jistotami a bohatší místní komunitou bylo spojeno i to, že více lidí si mohlo dovolit cestovat, stoupal zájem o kulturu – od Kantonské opery přes pořádání Hongkongského festivalu umění (kde vystupovali i zahraniční umělci), až po vytvoření Kantonského popu (Canto-pop) a rozkvětu filmového průmyslu.²⁶⁸

Nicméně toto lokální uvědomění přicházelo v době, kdy Britové začínají projednávat budoucí osud Hongkongu s pevninskou Čínou (vzhledem k brzkému konci jejich pronájmu Nových teritorií a severní části poloostrova Kowloon).²⁶⁹ Čínská vláda trvala na bilaterálních, a nikoliv na trilaterálních jednáních, čímž vydávala jasný signál do Hongkongu, že většinová veřejnost bude z jednání vyřazena.²⁷⁰ Důkazem byla role tehdejšího hongkongského guvernéra

²⁵⁹ Carroll, John M., 2007, s. 158.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 159.

²⁶¹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 34.

²⁶² Carroll, John M., 2007, s. 158.

²⁶³ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 34.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 34.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 35.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 38.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 39.

²⁶⁸ Carroll, John M., 2007, s. 168.

²⁶⁹ Chan, Ming K., 1996, s. 13.

²⁷⁰ Carroll, John M., 2007, s. 180.

Edwarda Youdeho, který byl na popud Číny přítomen pouze jako „člen britské delegace.“²⁷¹ Tomu napomáhal i fakt, že Hongkongská vláda, jak již bylo naznačeno v předešlých odstavcích, neprošla větší reformou a navíc místní obyvatelé neformulovali silné požadavky a byli demobilizováni.²⁷² Tím zůstali upozaděni při britsko-čínském vyjednávání, které se zabývalo podmínkami, za kterých bude Hongkong navrácen zpět pod čínskou správu.²⁷³

V průběhu 80. let byla tedy sjednána dohoda o navrácení Hongkongu zpět pod čínskou správu (*Sino-British Joint Declaration*). Konkrétně byla tato dohoda uzavřena v roce 1984 a podepsala ji Margaret Thatcherová a Teng Siao-pching.²⁷⁴ Tato dohoda „obsahuje záruky, že čínská strana po dobu padesáti let zachová v bývalé kolonii kapitalistickou ekonomiku a životní styl a že Hongkong bude spravován jako zvláštní administrativní oblast (jedna země – dva systémy). Zatímco ekonomický systém bude nadále autonomní (zachování vlastního finančního systému včetně měny, cel a daní, statutu mezinárodního přístavu), zahraniční politika a obrana přejde do pravomocí ČLR. Čína se zavázala respektovat hongkongský právní systém, a tudíž i veškeré z něj plynoucí demokratické svobody (svoboda shromažďování, slova, tisku, náboženského vyznání).“²⁷⁵

Tato mezinárodní smlouva znamenala změnu v rovnováze sil v Hongkongu, kdy narůstal vliv centrální pekingské vlády na úkor Londýna.²⁷⁶ Jako reakce na čínsko-britské vyjednávání vznikla v 80. letech celá řada nových politických skupin (např. *Hong Kong Prospect Institute*, *New Hong Kong Society* či *Association for Democracy and Justice*), které sice představovaly různé názorové proudy, ale většina z nich byla založena bývalými studentskými aktivisty, kteří měli přímé vazby na nejširší vrstvu obyvatel.²⁷⁷ Podle Carrolla bylo čínsko-britské společné prohlášení „pokusem ochránit Hongkong po roce 1997 a odejít s důstojností a bez toho, aniž by to vypadalo, že se vzdali Hongkongu a zradili jeho obyvatele.“²⁷⁸ Společné prohlášení pak bylo následováno opožděnými pokusy Britů o demokratické reformy, které byly Pekingem odmítány.

Celé následující období je charakterizované nejistotou místních obyvatel ohledně budoucnosti a je doprovázeno narůstající emigrací z Hongkongu, která podle některých

²⁷¹ Carroll, John M., 2007, s. 180.

²⁷² Preston, Peter W., 2016, s. 60.

²⁷³ Preston, Peter W., 2016, s. 60.

²⁷⁴ Fürst, Rudolf, 2006, s. 152.

²⁷⁵ Fürst, Rudolf, 2006, s. 152. The Joint Declaration, 1984.

²⁷⁶ Preston, Peter W., 2016, s. 60.

²⁷⁷ Carroll, John M., 2007, s. 182.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 182.

badatelů je opět důkazem „*plastičnosti a instrumentalismu*“ hongkongské mentality, kdy se ukazuje chování místních obyvatel tváří v tvář politické nejistotě.²⁷⁹ A tak zatímco každý rok mezi léty 1980-86 emigrovalo každý rok asi 20 tisíc lidí, v roce 1987 vzrostl tento počet na 30 tisíc a v roce 1989 dokonce na 40 tisíc.²⁸⁰ Britská snaha na tom něco změnit, ve smyslu zavedení reformy v čele s přímými volbami, však byla velmi malá. Za svou neochotu a zejména pak za ustupování tlaku ze strany čínské centrální vlády byly jak britská vláda, tak hongkongská správní vláda místními obyvateli kritizovány a vnímány negativně.²⁸¹ I když tedy bylo čínsko-britské prohlášení snahou Britů o to dokázat, že se Hongkongu nevzdávají, pozdější projednávání okolo Basic Law²⁸² ukazovalo opak a kritika ze strany obyvatel Hongkongu ještě zesílila.²⁸³ Tento styl vyjednávání, některými vnímaný jako ustupování pevninské Číně, byl dán i faktem, že Britové již nebyli imperiální velmocí, která by mohla bránit Hongkong před centrální čínskou vládou. Navíc v Číně Británie „*sledovala větší diplomatické a obchodní zájmy*,“²⁸⁴ než v Hongkongu. Basic Law, ústavní zákon prosazený v roce 1990 sice garantoval značnou míru autonomie Hongkongu, nicméně výklad tohoto zákona a právo jej měnit bylo v rukou Stálého výboru Všečínského shromáždění lidových zástupců,²⁸⁵ jinými slovy v rukou centrální vlády v Pekingu.

4.2.3 Chris Patten a poslední pokusy o reformy v 90. letech

Vlivem masakru na náměstí Nebeského klidu v roce 1989²⁸⁶ se Londýn, respektive poslední guvernér Hongkongu, Chris Patten, snažili prosadit ještě více demokratických (zejména politických) reform. Pattenova pozice byla o něco silnější než ta jeho předchůdců, a to díky tomu, že mu byl jmenován přímo tehdejšími premiérem Johnem Majorem.²⁸⁷ Díky tomu si také mohl dovolit být o něco odvážnější a hned po svém jmenování oznámil řadu návrhů na politické reformy, které by zvyšovaly počet přímo volených zástupců do Legislativní rady, měnily volební obvody či rozšiřovaly voličskou základnu.²⁸⁸ Byť jeho návrhy reform nebyly nějak dramatické, byly centrální vládou v Pekingu odmítnuty jako „*porušování Čínsko-britského společného prohlášení, Basic Law i důvěry mezi britským a čínským ministrem*

²⁷⁹ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. 44.

²⁸⁰ Carroll, John M., 2007, s. 184.

²⁸¹ Tamtéž, s. 184-185.

²⁸² Hongkongská konstituce schválená r. 1990.

²⁸³ Carroll, John M., 2007, s. 181, 186.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 179.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 187.

²⁸⁶ Fairbank, John King, 1998, s. 468.

²⁸⁷ Carroll, John M., 2007, s. 198.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 199.

zahraničí v roce 1990. ²⁸⁹ Ihned se objevil požadavek na odvolání Pattena, jehož počínání bylo dokonce některými čínskými úředníky vnímáno nejen jako porušování výše zmíněného prohlášení, zákona a dohody, ale také jako pokus o destabilizaci Číny skrze zavedení demokratických reforem. ²⁹⁰

Patten si svým přístupem získal zejména obyčejné obyvatele Hongkongu, nicméně jeho snahy přišly příliš pozdě. ²⁹¹ Pattenovy reformy navíc, jak ve své knize naznačuje John Carroll, *„mohly přimět Peking přijmout tvrdší postoj vůči Hongkongu a ukázat, že nebude tolerovat kritiku a odpor.“* ²⁹² Místo důstojného „rozloučení“ Británie s Hongkongem přišla pro Hongkong a jeho obyvatele trpká srážka s realitou, která znamenala rozhořčení nad tím, že britské snahy o zavedení demokracie nepřišly dříve. ²⁹³ K předání moci z rukou Londýna do rukou Pekingu došlo v roce 1997 a *„co bylo kolonií Londýna, se nyní zdá být kolonií Pekingu,“* ²⁹⁴ protože Hongkongu nebyla přiznána nezávislost a problémy spojené s lokální autonomií, i vlivem upozadění místních obyvatel při vyjednávání o přechodu pod čínskou správu a hledání vlastní národní identity, přetrvávají dodnes. ²⁹⁵

²⁸⁹ Carroll, John M., 2007, s. 199.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 202.

²⁹¹ Preston, Peter W., 2016, s. 60. Chan, Ming K., 1997, s. 577-579.

²⁹² Carroll, John M., 2007, s. 202.

²⁹³ Tamtéž, s. 203.

²⁹⁴ Preston, Peter W., 2016, s. 60.

²⁹⁵ Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok, 2008, s. xiii.

Závěr

Vliv Britů na obyvatele Hongkong byl jednoznačný. Z neobydlených ostrovů na periferii Číny vybudovali Britové region světového formátu, který se stal pro mnohé synonymem kapitalistického úspěchu. Ještě navíc, když byl budován v hlubokém kontrastu proti chaosu na pevnině, spojeného nejdříve s boji za sjednocení Číny a následně s maoistickými reformami, které zmrazily vývoj v Číně na několik let. Zároveň skrze budování otevřených přístavů (mezi něž Hongkong patřil) se zde mohla utvářet občanská společnost, která do značné míry udržovala kontakt s okolním světem díky obchodu. Po druhé světové válce Hongkong navíc fungoval jako útočiště pro ty, kteří prchali před komunistickou vládou, která se dostala k moci na pevnině.

Po tomto období následovalo budování národní identity obyvatel, které však nevycházelo z iniciativy či úsilí koloniální správy, ale spíše z reakcí místní komunity obyvatel na okolní podněty. Naopak kvůli obavám z toho, že by obyvatelé Hongkongu začali ve velkém žádat právo k pobytu ve Velké Británii, se vzájemné vztahy neprohlubovaly natolik, aby Hongkong nabýval britskou národní identitu. Britové tak tvořili spíše paralelní komunitu vůči té čínské.

Nejmarkantnější je budování národní identity místních obyvatel kolem trhu. Tržní egoismus souvisel s tím, že ekonomice se zde nebývale dařilo. Ekonomickou důležitost regionu dokládá i fakt, že komunisté po převratu na pevnině v roce 1949 nepožadovali navrácení Hongkongu a nezpochybňovali britskou správu – v Hongkongu viděli právě jeho ekonomický přínos. Navíc, co se týče národní integrity, tak pro centrální vládu v Pekingu nebyl Hongkong primárním cílem pro úplné sjednocení (tím byl Tchaj-wan).

Hongkongčané jakožto národ vyvstali z „*vakua*“, které se vytvořilo mezi britskou koloniální správou, která si držela odstup a pevninskou Čínou, která se naopak svou mentalitou v mnoha směrech obyvatelům Hongkongu vzdalovala. Začala se tak utvářet distinkce my a oni, která byla akcentována ve druhé polovině 60. let po protestech. Co je důležité, tak tyto protesty již neměly pouze ekonomické důvody, ale byly v nich reflektovány antikoloniální postoje, které však zároveň odmítaly násilí jako zdroj k prosazení vlastních zájmů. Také zde v tu dobu začala vyrůstat další generace Číňanů bez větších vazeb na pevninskou Čínu. Ti sami sebe začali chápat odlišně právě od obyvatel pevninské Číny, jako Hongkongčany.

Británie jistě napomohla i formování liberální společnosti, kde se vládlo podle práva, nicméně toto právo bylo v mnoha směrech diskriminační a stále dovolovalo participaci pouze

v omezené míře. S tím souvisí i fakt, že Hongkong nebyl nikdy plně demokratizován a demokraticky spravován. Většina reforem, které to mohly změnit, a které přicházely z iniciativy Britů, byly odmítnuty buď místními elitami, nebo zavrhnuty samotnými Brity (např. po výtržnostech v roce 1967) či pekingskou centrální vládou (v 90. letech).

Pro ještě názornější ukázkou toho, co Britové v Hongkongu prosadili a co nikoliv, můžeme využít těch několik charakteristických rysů britského způsobu kolonizace a říct si, které z nich se reálně dokázaly v Hongkongu prosadit. Předem avizuji, že vzhledem k tomu, že jsem se příliš nevěnoval vlastnictví půdy, náboženství či týmovým sportům, nedovolím si potvrdit či vyvrátit, zda se v Hongkongu prosadily tyto konkrétní body.

Prvním bodem byla angličtina. Zde skutečně můžeme vidět prosazení se angličtiny coby oficiálního jazyka, který je dokonce jedním z oficiálních jazyků HKSAR. Zároveň je většina nápisů a dokumentů Hongkongu v obou jazycích, tedy jak v kantonštině, tak v angličtině, což usnadňuje Hongkongu komunikaci s okolním světem.

Vzhledem k tomu, že Britové z Hongkongu vybudovali světové finanční centrum (na úkor Šanghaje v určitou dobu), tak lze říci, že se zde anglické bankovníctví prosadilo. Stejně tak se zde prosadilo i precedentní právo, které však, jak jsem již psal o několik řádků výše, bylo diskriminační a interpretováno bylo v neprospěch místních občanů. V průběhu protestů pak proběhlo mnoho zatčení bez soudních procesů.

S jistotou pak lze říci, že role státu byla sice omezená, nicméně se Britové rozhodně nechovali jako „noční hlídač“. Britové měli mnoho velmi konkrétních zájmů (zejména ekonomických) na tom, aby přímo zasahovali do ekonomických či sociálních záležitostí regionu a udržovali tím *status quo*, které jim vyhovovalo, a svůj vliv. K tomu jim napomohla i kooptace místních elit, které následně proto, aby neztratily své výsadní postavení, byly proti větší demokratizaci Hongkongu. Předposledním bodem jsou zastupitelská shromáždění, která sice v Hongkongu do jisté míry fungovala, nicméně vlivem upozadění širších vrstev obyvatel na rozhodovacích procesech se nedá říci, že by dané zastupitelské instituce byly příliš reprezentativní. Navíc politické skupiny, které měly vazbu na širší vrstvy obyvatel, se začínaly prosazovat až v 80. letech.

A konečně posledním bodem z Fergusonova výčtu je idea svobody. Pokud bychom brali čistě ekonomickou svobodu, mohli bychom s výhradami říci, že Hongkong byl do značné míry liberální a volný obchod zde probíhal. Na druhu stranu v souvislosti se zadržutím práva k pobytu (tedy práva žít nebo pracovat ve Velké Británii bez jakýchkoliv imigračních omezení)

ve Velké Británii, Britové omezili místním obyvatelům právo vycestovat. Dále by mi přišlo mluvit o ideji svobody jako pokrytecké vzhledem k tomu, že zde byla, zejména po protestech z roku 1967, omezena svoboda vyjadřování. Místní tak mohli svobodně vyjadřovat své názory, pokud se nevymezovali vůči koloniální správě. V souvislosti s ideou svobody pak nelze opět nezmínit britské „snahy“ o demokratizaci regionu.

Z Fergusonova seznamu se tak vyjma angličtiny a anglického bankovníctví dané body buď neprosadily nebo prosadily, ale s velkými výhradami (vynechané body samozřejmě nepočítám). Co se však Britům nedá upřít, a co je současně i podtitul Fergusonovy knihy, je ona cesta k modernizaci. Hongkong se opravdu stal během 150 let, kdy je Britové spravovali, regionem s globálním přesahem, který je i v současnosti moderním místem.

Závěrem lze konstatovat, že hypotéza uvedená v úvodu této práce, tedy, „že *Velká Británie ovlivnila národní identitu obyvatel Hongkongu natolik, že pomohla k utvoření distinktivního národa Hongkongčanů, který se stal svébytnou jednotkou, byť s absentujícím vlastním národním státem*“, se ve zkoumaném období jednoznačně nepotvrdila. A to zejména, z mého pohledu, kvůli neochotě Britů zavést v Hongkongu demokracii, kvůli kooptaci místních (zejména obchodních) elit na úkor zapojení širších vrstev obyvatelstva a v neposlední řadě samozřejmě kvůli dekolonizačnímu procesu bez následné nezávislosti. Britové nedovedli většinu jimi formulovaných reforem do konce a v konečné fázi již přenechali rozhodující vliv pekingské centrální vládě. V tomto směru lze tedy působení Britů v Hongkongu pokládat za neúspěch.

Otázkou však je, zda se testovaná hypotéza této práce mohla potvrdit ve zkoumaném období (tedy před rokem 1997). V jedné z předchozích kapitol (viz 1.2.2 *Národní identita*) jsem zmiňoval nedávné prodemokratické protesty z roku 2014 (požadující mj. všeobecné volební právo v souvislosti s volbou vrchního představitele exekutivní moci), které s tématem národní identity Hongkongu úzce souvisely. Je tedy dost možné, že se daná hypotéza testuje právě nyní.

Použité zdroje

Knihy

- **Anderson, Benedict:** *Imagined Communities*. Londýn: Verso, 2006.
- **Carroll, John M.:** *A Concise History of Hong Kong*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2007.
- **Fairbank, John King:** *Dějiny Číny*. Praha: Lidové noviny, 1998 (Martin Hála, Jana Hollanová, Olga Lomová).
- **Ferguson, Niall:** *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. Praha: Argo/Prostor/Dokořán, 2016 (Rudolf Chalupský).
- **Fürst, Rudolf:** *Čína ve XX. století. Díl 3: Období 1989-2005*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
- **Gellner, Ernest:** *Nations and Nationalism*. New York: Cornell University Press, 1983.
- **Greenfeld, Liah:** *Nationalism. Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- **Hastings, Adrian:** *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- **Hobsbawm, Eric J.:** *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2000 (Pavel Pšejja).
- **Mathews, Gordon; Ma, Eric Kit-wai; Lui, Tai-lok:** *Hong Kong, China: Learning to belong to a nation*. Abingdon: Routledge, 2008.
- **Preston, Peter W.:** *The Politics of China-Hong Kong Relations. Living with Distant Masters*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2016.

Kapitoly v knihách či příspěvky ve sbornících

- **Ferguson, Niall:** Introduction. In Ferguson, Niall: *Empire: How Britain Made the Modern World*. Londýn: Penguin Books, 2004, s. xi-xxviii.
- **Gertz, Clifford:** Primordial and Civic Ties. In Hutchinson, John; Smith, Anthony D. (eds.): *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 29-33.
- **Gilmartin, Mary:** Colonialism/Imperialism. In Gallagher, Carolyn; Dahlman, Carl T.; Gilmartin, Mary; Mountz, Alison; and Shirlow, Peter: *Key Concepts in Political Geography*. Londýn: SAGE Publications, 2009, s. 115-123.

- **Hilbertová, Denisa:** „Čajové dědictví“. Přítomnost Britů na Tchaj-wanu a její důsledky (1860-1895). In Tumis, Stanislav; Koura, Jan; Soukup, Jaromír (eds.): *Kapitoly z britských a amerických dějin*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2015, s. 77-89.
- **Hutchinson, John.; Smith, Anthony D.:** Introduction. In Hutchinson, John; Smith, Anthony D. (eds.): *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 3-14.
- **Maier, Charles S.:** „Being there“: place, territory, and identity. In Benhabib, Seyla; Shapiro, Ian; Petranović, Danilo (eds.): *Identities, Affiliations, and Allegiances*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 67-84.
- **Matthew, H. C. G.:** Věk liberalismu (1851-1914). In Morgan, Kenneth O. a kolektiv: *Dějiny Británie*. Praha: Lidové Noviny, 2010 (přeložil Michal Kalina), s. 410-455.
- **Mayall, James:** Irredentist and Secessionist Challenges. In Hutchinson, John; Smith, Anthony D. (eds.): *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 269-279.
- **Střítecký, Vít:** Imperialismus. In Kratochvíl, Petr; Drulák, Petr (eds.): *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2009, s. 99-101.
- **Střítecký, Vít:** Kolonialismus. In Kratochvíl, Petr; Drulák, Petr (eds.): *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2009, s. 120-121.
- **Valkoun, Jaroslav:** Leopold Amery a cesta ke vzniku britského ministerstva pro dominiální záležitosti. K dějinám britského kolonialismu a imperialismu na počátku 20. století. In Tumis, Stanislav; Koura, Jan; Soukup, Jaromír (eds.): *Kapitoly z britských a amerických dějin*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2015, s. 90-104.
- **Wasson, Ellis:** Imperiální Británie, 1842-84. In Wasson, Ellis: *Dějiny moderní Británie*. Praha: Grada, 2010 (přeložil Tomáš Znamenáček), s. 177-211.

Odborné články v časopisech či samostatné studie

- **Bernhard, Michael; Reenock, Christopher and Nordstrom, Timothy:** The Legacy of Western Overseas Colonialism on Democratic Survival, *International Studies Quarterly*, Vol. 48 (2004), No. 1, s. 225-250.
- **Brubaker, Rogers and Cooper, Frederick:** Beyond "Identity", *Theory and Society*, Vol. 29 (2000), No. 1, s. 1-47.

- **Colley, Linda:** Into the belly of the beast, recenze knihy *Empire: How Britain Made the Modern World* od Fergusonova, *The Guardian* [Online], publikováno 18. 1. 2003. Dostupné z <https://www.theguardian.com/books/2003/jan/18/featuresreviews.guardianreview5>.
- **Chan, Ming K.:** Hong Kong: Colonial Legacy, Transformation, and Challenge, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 547 (1996), The Future of Hong Kong, s. 11-23.
- **Chan, Ming K.:** The Legacy of the British Administration of Hong Kong: A View from Hong Kong, *The China Quarterly*, No. 151 (1997), s. 567-582.
- **Emerson, Rupert:** Colonialism, *Journal of Contemporary History*, Vol. 4 (1969), No. 1, Colonialism and Decolonization, s. 3-16.
- **Gallagher, John; Robinson, Ronald:** The Imperialism of Free Trade, *The Economic History Review*, New Series, Vol. 6 (1953), No. 1, s. 1-15.
- **Mishra, Pankaj:** Watch this man, recenze knihy *Civilisation: The West and the Rest*²⁹⁶ od Fergusonova, *London Review of Books* [Online], Vol. 33 (2011), no. 21 s. 10-12. Dostupné z <https://www.lrb.co.uk/v33/n21/pankaj-mishra/watch-this-man>.
- **Polletta, Francesca and Jasper, James M.:** Collective Identity and Social Movements, *Annual Review of Sociology*, Vol. 27 (2001), s. 283-305.
- **Šebeňa, Martin:** Obzretie sa za hnutím Occupy Central. *Institute of Asian Studies, Policy Papers* (2015), s. 1-8.
- **Yahuda, Michael:** Hong Kong's Future: Sino-British Negotiations, Perceptions, Organization and Political Culture, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 69 (1993), No. 2, s. 245-266.

²⁹⁶ V názvu recenze je zmíněna jiná Fergusonova kniha *Civilisation: The West and the Rest* (do češtiny přeložené jako *Civilizace: Západ a zbytek světa*), nicméně v recenzi samotné P. Mishra zmiňuje i další Fergusonovy knihy, včetně té, která je jedním ze zdrojů mé práce – *Britské impérium: Cesta k modernímu světu* – a Mishra se tak věnuje Fergusonovým myšlenkám komplexně.

Historické dokumenty (smlouvy, zákony, dohody apod.)²⁹⁷

- **Basic Law.** 1990. *Basic Law Promotion Steering Committee*, The Government of the Hong Kong Special Administrative Region. Dostupné z http://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclawtext/images/basiclaw_full_text_en.pdf (poslední úprava 28. 4. 2017).
- **The Joint Declaration.** 1984. *Constitutional and Mainland Affairs Bureau*. The Government of the Hong Kong Special Administrative Region, 2005. Dostupné z <http://www.cmab.gov.hk/en/issues/jd2.htm> (poslední úprava 1.7.2007).
- **The Treaty of Nanjing.** 1842. *Asia for Educators*. Columbia University. Převzato z knihy *Changing China: Readings in the History of China from the Opium War to the Present* od J. Mason Gentzler (New York: Praeger Publishers, 1977). Dostupné z <http://afe.easia.columbia.edu/ps/china/nanjing.pdf>.

Internetové odkazy a stránky

- **Government of Hong Kong:** Hong Kong – the Facts. *GovHK* [on-line]. Dostupné z <http://www.gov.hk/en/about/abouthk/facts.htm> [cit. 1.4.2017].
- **Government of the United Kingdom:** Prove you have right of abode in the UK. *GOV.UK* [on-line]. Dostupné z <https://www.gov.uk/right-of-abode/overview> [cit. 3.4.2017].
- **Hobson, John Atkinson.** (2006) [1902]. Imperialism, A Study. *Marxists Internet Archive* [on-line] 12. listopadu 2006. Dostupné z <https://www.marxists.org/archive/hobson/1902/imperialism/index.htm> [cit. 25.3.2017].
- **Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region:** History of the Legislature. *LegCo* [on-line]. Dostupné z http://www.legco.gov.hk/general/english/intro/hist_lc.htm [cit. 20.4.2017].
- **The World Bank:** Ease of doing business index: Hong Kong SAR, China. *The World Bank* [on-line]. 2016. Dostupné z <http://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.EASE.XQ> [cit. 15.3.2017].

²⁹⁷ Všechny historické dokumenty zde uvedené jsem našel na internetu, nicméně pro lepší přehlednost je neřadím (ani necituji) mezi internetové stránky. Dále poněkud netradičně uvádím jako první název smlouvy, a nikoliv autora či autory. Dále uvedení autoři samozřejmě nejsou autory daných smluv, ale jedná se o vládní či akademické zdroje, které danou smlouvu, zákon, dohodu apod. uveřejnily a např. u *Basic Law* ji i v současnosti nadále editují.

Přednášky

- **Li Pang-kwong (李彭廣)**. *Government and Politics of Hong Kong* (přednáška).
Hongkong: Lingnan University, 26.1.2015.
- **Li Pang-kwong (李彭廣)**. *Government and Politics of Hong Kong* (přednáška).
Hongkong: Lingnan University, 23.3.2015.